

PERHETYÖ LASTENSUOJELUN TYÖMUOTONA

Tarja Viitasalo

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu –tutkielma

Kevät 2000

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Perhetyö lastensuojelun työmuotona

Tarja Viitasalo

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2000

Jyväskylän yliopisto

105 sivua

Tutkimukseni tarkoituksena oli selkiinnyttää perhetyön sisältöä ja menetelmiä ja tarkastella kriittisesti perhetyön perhekäsitystä, periaatteita ja taustoja.

Pyrin selvittämään perhetyön suosion syitä, perusteluja perhetyölle ja teoriapohjaa sen taustalla.

Viitekehyksenäni oli uuden perhetutkimuksen esiin nostamat keskustelut perheestä, perheongelmista ja perhekeskeisyydestä.

Tutkimukseni osoitti, että perhetyössä perheen käsitettä ei ole juuri tietoisesti pohdittu. Kuitenkin esittelemäni perhetyön sovellukset sisältävät perhediskurssia ja arjen kuvausta, jossa perhettä tulkitaan. Perhekeskeinen orientaatio työskentelyssä peittää näkyvistä perheenjäsenten yksilöllisyyden, yksilöt nähdään perheensä osina.

Tutkimukseni perusteella perhetyö toimii hyvin ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä.

Perhetyöntekijöiden työskentely perustuu käytettävissä olevan kirjallisen aineiston perusteella useimmissa kunnissa ratkaisu- ja voimavarakeskeiseen teoriapohjaan. Asiakkaiden edellytetään olevan motivoituneita avun vastaanottamiseen. Tällöin kuitenkin suuri osa lastensuojelun asiakaskunnasta rajautuu perhetyön ulkopuolelle.

Avainsanat: perhe, perhekeskeisyys, ratkaisukeskeisyys

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 LASTENSUOJELUN TYÖMUOTOJEN KEHITYKSESTÄ	6
2.1 Perhekeskeinen orientaatio työskentelyssä	8
2.1.1 Perhekeskeisyys sosiaalityössä Urpu Niemisen mukaan	10
2.1.2 Perheterapian käsitteestä ja suuntauksista	13
2.2 Perhekeskeisyys lastensuojelulaitoksien työskentelyssä	15
2.3 Perhekeskeisyys ja perhetyö	19
3 PERHEEN MÄÄRITTELYN VAIKEUS	22
3.1 Uuden perhetutkimuksen näkökulma	23
3.1.1 Perhekeskeisyyden toteutumisesta asian- tuntijakäytännöissä	28
3.2 Tutkimustehtävä	30
4 PERHETYÖN KÄYTÄNNÖN SOVELLUKSIA	33
4.1 Tehostettu perhetyö	33
4.2 Ensi- ja turvakotien liiton Alvari-perhetyö	36
4.3 Mannerheimin lastensuojeluliiton perhetyö	38
4.4 Esimerkkejä kuntakohtaisista perhetyön sovelluksista	41
4.4.1 Tampereen malli: perhetukikeskukset	41
4.4.2 Seinäjoen Kärjenmäen perhetukikeskuksen perhetyö	43
4.4.3 Joensuun Vanamon perhetyö	44
4.4.4 Perhetyö Raumalla	46
4.4.5 Perhetyö Ristiinassa	47

4.4.6 Perhetyö Hollolassa	48
4.4.7 Perhetyö Helsingin Pasilassa	48
4.4.8 Perhetyö Hyvinkäällä	49
4.4.9 Perhetyö Vantaalla	50
4.4.10 Perhetyö Vaasassa	51
4.5 Yhteenvetoa	52
5 PERHETYÖNTEKIJÄT	58
5.1 Perhetyöntekijöiden koulutus	58
5.2 Sosiaalityöntekijöiden ja perhetyöntekijöiden työnjako ja asiantuntijuus	61
6 PERHETYÖN PERIAATTEIDEN TARKASTELUA	66
6.1 Vanhemmuudessa tukeminen	67
6.1.1 Aikuisnäkökulma - lapsinäkökulma	70
6.1.2 Äidin ja isän vanhemmuus	73
6.1.3 Lapsen suojeleminen vai perheen tukeminen	76
6.2 Kuntien säästötoimet ja huostaanottojen välttäminen	79
6.3 Byrokraattisuuden ja asiantuntijakeskeisyyden kritiikki	81
6.4 Positiivisuus työskentelyn lähtökohtana	84
6.5 Ratkaisukeskeisyys	86
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	91
LÄHTEET	97

1 JOHDANTO

Erilaiset perheeseen nojaavat auttamistyön käytännöt ovat lisääntyneet lastensuojelutyössä samalla kun laitoshoidon on purettu osittain taloudellisen laman myötä. Myös lamasta irrallaan on kehittynyt ihmisten omaa osaamista ja voimavaroja korostava auttamiskulttuuri, joka tukeutuu perheeseen ja lähipiiriin kritiikkinä byrokratia- ja asiantuntijakeskeisyydelle. (Forsberg 1998,12) Perhetyö on esimerkki tällaisesta lastensuojelun avohuollon tukitoimesta, jossa apu suunnataan perheeseen.

Työskentelen itse sosiaalityöntekijänä ja kiinnostus perhetyöhön virisi oman työni kautta. Oma työtä lähellä oleva tutkielman aihe näkyy ehkä tietynlaisena ristiriitana työssä.

Sosiaalityöntekijä joutuu miettimään erilaisia mahdollisuuksia tukea vanhempia, kun heillä on vaikeuksia jaksamisessa lasten kanssa esim. alkoholi-ongelmien tai mielenterveysongelmien tai jonkin muun syyn vuoksi. Perhetyö on melko uusi työmuoto, jossa sosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli silloin, kun sitä tehdään lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Tutkimuksen tekemisessä työkokemuksesta sosiaalityöntekijänä voi olla sekä etua että haittaa. Oman työn tutkijana minulla on tietoa työn sisästä, lastensuojelun ja perhetyön prosesseista; olen ollut osallisena näissä prosesseissa. Toisaalta on välillä vaikeaa ottaa etäisyyttä työhön, omaksua toisenlaista tietoa, näkemystä ja kritiikkiä ja irrottautua sosiaalityöntekijän roolista.

Perhetyöstä on erilaisia kuntakohtaisia sovelluksia ja se on monilla paikkakunnilla kehittämissä vaiheissa. Sen vuoksi se on myös kiinnostava tutkimuskohde. Perhetyö avaa uudenlaisia mahdollisuuksia asiakkaiden tukemiseen ja myös lapsen osallisuuteen työskentelyssä. Näitä mahdollisuuksia on tärkeää tutkia ja pohtia.

Työpaikaltani Vaasan sosiaalivirastosta olen saanut materiaalia tutkielmani tekoa varten ja keskusteluissa Vaasan perhetyöntekijöiden, osastosihteerin, perhekodin johtajan ja työtovereiden kanssa uutta tietoa ja kannustusta. Vaasassa perhetyötä on tehty jo 70-luvulta alkaen.

Minua kiinnostavat uudet perhetyön menetelmät lastensuojelutyössä ja niiden taustalla oleva ajattelu perheestä sekä uuden perhetutkimuksen kriittinen keskustelu perhekeskeisyydestä ja perheongelmista. Uusi perhetutkimus on todennut perheen määrittelyn vaikeaksi. Perhetyössä pyritään perhekeskeiseen työskentelyyn, mutta perheen käsitettä ei juuri pohdita.

Lastensuojeluperheiden ja yleisesti ottaen perheiden kokoonpanot nykyaikana muuttuvat ja vaihtelevat. Eri perheenjäsenet voivat mieltää oman perheensä eri tavalla. Lapsen mielestä erotilanteessa kotoa pois muuttanut vanhempi saattaa edelleen kuulua perheeseen, samoin esimerkiksi toisen vanhemman luona asuvat sisarukset, vaikka virallisesti kyseessä on kaksi eri kotitaloutta ja perhettä.

Lastensuojeluperheiden moninaiset kokoonpanot ja verkostojen puuttuminen vaikeuttavat osaltaan perheeseen tukeutumista.

Perhetyössä usein pyritään laajentamaan perhettä, etsimään tukea sosiaalisesta verkostosta. Lapselle läheisin ja turvallisin ihminen saattaa olla vaikkapa naapurissa asuva kummi tai isovanhempi. Kuitenkin käytännön perhetyö jää yleensä työskentelyksi äitien kanssa. Isiä on vaikea saada perhetyöhön mukaan, ja verkostojakaan ei aina löydy.

Sosiaalityössä kiinnostus perheeseen ja perhetyöhön on kasvanut. Toisaalta osittain perhe-elämän muutoksien vuoksi perheen ja perheongelmien määrittely on koettu vaikeaksi hallinnollisesti, ammattikäytännöllisesti ja tutkimuksellisesti. (Forsberg ym.1994, 37)

Samalla kun perheen määrittely on koettu vaikeaksi tai sen on väitetty jopa "kuolleen" (Beck 1999,258) on sen merkitys sosiaalityössä nostettu esiin.

Perheet on haluttu ottaa mukaan työskentelyyn yhteistyökumppanina. Esim. Tampereella toimii perhetukikeskuksia, joiden perhetyöntekijät työskentelevät perheiden luona heidän kodeissaan. Osa lastenkotilapsista on voitu kotiuttaa tällaisen työskentelytavan avulla.

Kotipaikkakunnallani Vaasassa on käytössä monenlaisia avohuollon tukitoimia, esim. lastenkotien ja kotipalvelun perhetyötä vaikeuksissa olevien perheiden tueksi. Myös muilla paikkakunnilla on vastaavanlaisia työmuotoja, joissa lastenkotien ohjaajat ja kodinhoitajat työskentelevät perheissä kotiympäristössä. Kodinhoitajien tehostettua perhetyötä on tehty jo 1970-luvulta ja se on työmuotona levinnyt koko maahan. Ensi- ja turvakotien liitto

ja Mannerheimin lastensuojeluliitto tekevät laajalti vastaavanlaista perhetyötä yhteistyössä kuntien sosiaaliviranomaisten kanssa.

Perhetyön avulla on pystytty auttamaan monia lapsia ja heidän vanhempiaan. Kuitenkaan osa lastensuojelun asiakkaista ei ole motivoitunut perhetyöhön eri syistä. Perhetyö ei tavoita kaikkia lastensuojeluperheitä. Perhetyön menetelmin ei ehkä voida kaikkia asiakkaita auttaakaan.

Perhetyön perhekeskeisyyteen on myös kohdistunut kritiikkiä, vanhemmuuden kautta tukeminen saattaa jättää lapsen työskentelyssä sivuun. Välttämättä näin ei kuitenkaan tarvitse olla.

Tutkielmani kannalta tärkeää perheen käsitettä on uudessa perhetutkimuksessa tietoisesti pyritty hajottamaan ja käsitteellistämään. (esim. Forsberg ym.1991, Gubrium & Holstein, 1990, Vuori, 1989) Uusi perhetutkimus on osoittanut, että perhettä ei tule tarkastella erillisenä konkreettisenä kokonaisuutena, kuten perinteisessä perhesosiologisessa tutkimuksessa ja keskustelussa on tehty.

Perhetyöstä on toistaiseksi vähän tutkimustietoa.

Kiinnostava on Hannele Forsbergin etnografia, jossa Forsberg on verrannut kahta lastensuojelun asiantuntijakulttuuria ja niiden perhekäsityksiä. Vertailussa olivat mukana sosiaalitoimistojen ja perhetukikeskuksen lastensuojelutyö. Tutkimuksen mukaan molemmissa asiantuntijakulttuureissa työskentely perheen kanssa tarkoittaa vanhemmuuden kautta työskentelyä. (emt.1998, 286). Lapsi hahmottuu osaksi

perhekokonaisuutta sekä sosiaalitoimistojen että perhetukikeskusten lastensuojelutyössä. Lapsia koskevia ongelmia lähestytään Forsbergin mukaan perheen kautta, vanhemmuudessa tukien. (emt,280).

Tässä tutkielmassani pohdin mm. tätä perhekeskeiseen sosiaalityöhön ja perhetyöhön liittyvää ajattelua vanhemmuudesta voimavarana.

Tutkielmani aluksi tarkastelen perhekeskeisyyden ja perhetyön käsitettä ja käytäntöjä ja perheen määrittelymisen ongelmallisuutta . Luvussa 4 esittelen käytössä olevia perhetyömuotoja. Sen jälkeen siirryn pohtimaan perhetyön perusteluja ja periaatteita sen taustalla.

2 LASTENSUOJELUN TYÖMUOTOJEN KEHITYKSESTÄ

Lastensuojelutyön laajeneminen ja eriytyminen Panu Pulmaa mukaellen "kerjuuluvasta perhekuntoutukseen" on ollut yhteydessä yhteiskuntamuutokseen ja valtiollisuuden kehitykseen. (Pulma 1987,247) Sosiaalitoimen tehtävien laajentuessa tarvittiin lisää työvoimaa ja koulutusta. Lastensuojelussa painotukset ovat vaihdelleet avo- ja laitoshoidon välillä. Sotien välisenä aikana pyrittiin luomaan korkeatasoista lastenkotiverkostoa. 50-luvulla lastenkodeissa löi läpi yksilönhuolto eli casework ja lapsipsykologia kehittyi, sopeutumattomuuden käsite syrjäytti pahantapaisuuden (Pulma 1987,218-222) Casework-henki painotti sosiaalityön yksilö- ja perhekohtaisuutta. Lastensuojelua haluttiin kehittää koko perheelle annettavaksi avuksi siten, että lapsellakin olisi puheoikeus. Lastensuojelun henkilöstön ammatti- ja koulutustasoa haluttiin kohottaa. (emt.236)

Urpu Nieminen kuvaa perheterapian syntyä Yhdysvalloissa: varsinaisen potilaan lisäksi alettiin hoitaa muitakin perheenjäseniä. Perheterapeuttinen työskentely alkoi 1950-luvulla. Perheterapian kehitykseen vaikutti lapsipsykiatrian käyttämä tiimihoito. Myös sosiaalipsykiatrialla ja ryhmäterapialla oli vaikutuksensa. USA:ssa perheterapiaa ovat psykiatrien lisäksi toteuttaneet sosiaalityöntekijät. Yhdysvaltojen ulkopuolelle perheterapia levisi 1960-luvulla. (Nieminen 1989.17)

60-luvulla rakennettiin hyvinvointivaltiota, uudet arvot, yksilön vapaudet ja oikeudet korostuivat.

Yksilöllisen ja kontrolloivan sosiaalihuollon arvostelu myös lisääntyi ja vaikutti erityisesti suojelukasvatuksen piirissä. Koulukoteja alettiin seuraavalla vuosikymmenellä lakkauttaa. (emt.240)

70-luvulla perhekeskeisyys painottui. Pyrkimys asiakaspalveluun, normaalisuuden ja tasa-arvon periaatteet muotoutuivat lastensuojelun perustaksi. (emt. 241-242)

Virtasen mukaan (1995,9) lastensuojelutyö on jo 20-luvulta alkaen vaatinut yhä enemmän ammattitaitoa eikä vain sosiaalityöntekijöiden osalta vaan myös vapaaehtoistyöntekijöiltä, järjestöiltä, sijaiskasvattajilta jne. Myös vanhemmuudesta on tullut ammatti: neuvolat, päiväkodit ja tiedotusvälineet antavat vanhemmille koulutusta.

Virtasen mukaan 90-luvun taloudellinen lama on vaikeuttanut eniten lapsiperheiden elämää: erilaiset leikkaukset, maksujen korotukset yhdessä velkaantumisen, asuntojen hintojen nousun ja korkeiden korkojen kanssa ovat aiheuttaneet ongelmia. (emt.11) Myös lastensuojelun palvelut ovat joutuneet laman vuoksi säästö- ja tehokkuusvaatimusten kohteeksi: palveluja on mukautettava suhteessa hupeneviin resursseihin. Lastensuojelun ongelma on miten vastata kasvavaan palvelutarpeeseen entistä niukemmilla resursseilla.

Työtä ja resursseja on ollut pakko suunnata uudelleen, uudenlaisia työmuotoja kehittämällä ja tutkimukseen ja kehittämiseen tarkoituksenmukaisesti panostamalla. (emt.11)

Perhetyö on kehittynyt tätä historiallista taustaa vasten yhdeksi lastensuojelun työmuodoksi. Perhetyössä yhdistyvät perhekeskeisyyden painottaminen, perheterapioiden suuntaukset, laitoshoidon kritiikkiin vastaaminen, asiakaspalvelun ja asiakaslähtöisyyden tavoitteet ja säästöt kustannuksissa. Perhetyössä painotetaan myös voimakkaasti omia kykyjä ja vastuunottamista. Voimakas tukeutuminen perheeseen, omaan vastuuseen ja omaisvastuuseen on tyyppillistä myös esim. mielenterveystyössä nykyään niukkenevien resurssien aikana.

Tarkastelen aluksi perhekeskeisyyden käsitettä ja orientaatiota sosiaalityön käytännöllisenä ohjaajana niin avohuollossa kuin laitoshoidossakin.

Perheterapian vaikutukset lastensuojelutyössä ja muussa perheiden kanssa työskentelyssä ovat olleet kiistattomat ja ne vaikuttavat myös uusimpien työmuotojen, kuten perhetyön taustalla. Siksi tarkastelen myös perheterapian merkitystä. Luvun lopuksi määrittelen perhetyön käsitteen ja pohdin perhetyön kehittymistä suositukseksi työmuodoksi lastensuojelutyössä.

2.1. Perhekeskeinen orientaatio työskentelyssä

Perhekeskeisyys tarkoittaa orientaatiota työskentelyssä asiakkaiden kanssa esimerkiksi perhetyössä. Myös sosiaalitoimistojen lastensuojelutyön perusta on perhekeskeisyydessä. Perhekeskeisen orientaation ovat omaksuneet myös monet muut perheiden kanssa työskentelevät yksiköt ja ammattilaiset, kuten neuvolat,

perheneuvolat, päiväkotien erityislastentarhanopettajat, terveydenhoitajat jne.

Forsberg-Kupias & Salminen ovat tutkineet perhekeskeisyyden käsitettä: heidän tutkimuksensa mukaan perhekeskeisyyden

käsitettä on sosiaalityöhön liittyen käytetty 60- 70-luvulta lähtien. Vuonna 1959 Sosiaalityö-lehden ensimmäisen numeron pääkirjoituksessa todettiin, että perhekeskeisyys on hyväksytty erääksi sosiaalityön periaatteeksi. Perhekeskeisyyden käsitteellä 60- 70-luvuilla käsitettiin esim. perheen huomioonottamista sosiaalityössä, huomion kiinnittämistä perhesuhteisiin ja niissä tukemista, toiminnan kohdistamista perhekokonaisuuteen ja myös muiden perheenjäsenten huomioonottamista yksilön ollessa asiakkaana. (Forsberg-Kupias 1986,91)

Perhekeskeisyyden käsitteen merkitys on myöhemmin muuttunut siten, että asiakkaaksi ymmärretään perhe: yksityinen perheenjäsen nähdään osana "perhesysteemiä", ongelmia ei voi ymmärtää ottamatta huomioon perhekokonaisuutta. (Nieminen 1983, 23).

Perhetutkimuksen ja perheterapeuttisen lähestymistavan mukana on syntynyt kokonaisnäkemys perheestä ja perheenjäsenten keskinäisen vuorovaikutuksen merkityksestä eli systeeminen perhekäsitys.

Forsberg näkee taloudellisen laman olleen yhtenä syynä siihen, että yhteiskunnan organisoimassa auttamistyössä entistä enemmän tukeudutaan perheeseen, esim. mielenterveyspotilaiden, vanhusten ja

lastensuojeluasiakkaiden hoidossa. Laitoshuoltoa on vastaavasti purettu. (1998, 12)

Systemiseen perhenäkemykseen perustuvassa perhekeskeisessä työssä ajatellaan, että yhden perheenjäsenen ongelma vaikuttaa koko perhesysteemiin, jonka vuoksi koko perhe, lapset mukaan luettuna, halutaan työskentelyyn mukaan. (Forsberg 1998, 249). Kun perhe nähdään systeeminä, perheenjäsenten huomioiminen yksilöinä jää väistämättä taka-alalle; yksilöt nähdään perheensä osina.

2.1.1 Perhekeskeisyys sosiaalityössä Urpu Niemisen mukaan

Urpu Niemisen teos Perhekeskeinen sosiaalityö vuodelta 1983 on toiminut merkittävänä oppikirjana ja johdatuksena perhekeskeiseen ajatteluun, jonka vuoksi esittelen sen keskeisiä näkemyksiä tässä.

Perhekeskeisessä sosiaalityössä Niemisen (1983,23) mukaan sosiaalityön asiakas käsitetään perhesysteemin yhdeksi osaksi ja hänen oireilunsa on merkki häiriöstä perhesysteemissä, jonka vuoksi työskentely suunnataan perhekokonaisuuteen.

Lähtökohta on siis systemisessä ajattelussa.

Yksilöllisyyden sivuuttamiseen työskentelyssä on kohdistunut myöhemmin kritiikkiä.

Olennaista perhekeskeisessä työskentelyssä on Niemisen mukaan tieto perheen vuorovaikutuksesta ja sen vuoksi perheen yhteistapaaminen vähintään 1-2 kertaa nähdään tarpeellisena. Sosiaalityöntekijä pyrkii selvittämään

perheen arvoja, asenteita, ihanteita, voimavaroja ja olosuhteita.

Perheen oireileva jäsen voi olla "uhri", joka on ottanut kantaakseen perheen pahan olon (Nieminen 1983, 26)

Perhekeskeinen sosiaalityö on Niemisen (1998, 27-28) mukaan erityisen tärkeää

- kun lapsi tai nuori oirehtii
- kun perheessä esiintyy riippuvuusongelma
- kun perhettä tai sen jäsentä on kohdannut elämänkriisi
- kun perheen sosiaalinen selviytyminen on heikkoa
- kun omaisia tarvitaan tukihenkilöiksi

Perhekeskeisellä sosiaalityöllä pyritään vaikuttamaan perheen sisäiseen vuorovaikutukseen parantamalla perheenjäsenten keskinäistä viestintää ja puutteita ja vinoutumia viestinnässä.

Nieminen näkee kaikilla olevan ikään, sukupuoleen, asemaan perheessä ja suvussa liittyviä rooleja. Toimivassa perheessä hänen mukaansa roolit ovat kohtalaisen pysyviä ja selviä. Perheenjäsenten on hyvä elää perheessä tietäessään mitä häneltä odotetaan. Roolit ovat toimivassa perheessä kuitenkin joustavia: esim yhden perheenjäsenen sairastuessa roolit voidaan väliaikaisesti tai pysyvästikin jakaa uudelleen. (emt.1983,84-85) Rooleihin voi liittyä häiriöitä ja epätervettä vallankäyttöä, jota perhekeskeisellä työskentelyllä pyritään korjaamaan.

Nieminen toteaa sosiaalityöntekijöiden olleen Yhdysvalloissa aloittamassa ja kehittämässä perheterapiaa psykiatrien kanssa. Myös Suomessa sosiaalityöntekijöitä on ollut alusta asti mukana perheterapian koulutuksessa ja

työskentelyssä. (emt.123) Sosiaalityöntekijät voivat soveltaa perhekeskeisen työn oppia ja ottaa siitä vaikutteita, vaikkakaan sosiaalityö ei ole terapiaa.

Niemisen mukaan perhekeskeinen työskentely, johon kuuluu useiden ihmisten kohtaaminen samanaikaisesti, on yksilökohtaista työskentelyä monimutkaisempaa. Työntekijän on otettava aktiivinen ja ohjaileva asema istunnossa ja luotava turvallinen ilmapiiri. Hän joutuu myös asettamaan rajoja ja sääntöjä vuorovaikutukselle. Hänen vastuullaan on, että kaikki saavat ilmaista itseään ja perheenjäsenet puhuvat toisilleen. Sosiaalityöntekijä ohjaa käsittelemään yhteisiä kokemuksia tässä ja nyt menneisyyden sijasta. (emt.124-125. Nieminen pitää työnohjausta välttämättömänä perhekeskeisessä sosiaalityössä jo senkin takia, että vaarana on mennä liiaksi mukaan perheen systeemiin tai joutua perheen määräämään rooliin. (emt.126)

Niemisen oppikirja on kirjoitettu 17 vuotta sitten. Sen jälkeen keskustelu perhekeskeisyydestä vaimeni pitkäksi aikaa.

Niemisen 80-luvun alussa esittämät käsitykset toimivasta perheestä, jossa jokaisella on selkeä rooli iän, sukupuolen ja perheaseman mukaan, tuntuvat vanhanaikaisilta ja ristiriitaisilta nykyisiin tasa-arvopyrkimykseen suhteutettuna. Samoin vieraalta tuntuu sosiaalityöntekijän rooli istuntojen ohjaajana, joka pyrkii korjaamaan rooleihin liittyviä häiriöitä ja palauttamaan perheenjäseniä oikeisiin rooleihinsa. Esimerkiksi nykyisin suositussa ratkaisukeskeisessä työskentelyssä asiakas nähdään tasa-arvoisena työskentelyssä, asiakas on oman elämänsä asiantuntija.

2.1.2 Perheterapian käsitteestä ja suuntauksista

Perheterapia- termiä käytettiin deShazerin arvion mukaan aluksi tarkemmin ajattelematta erotukseksi yksilökeskeisestä terapiasta. 30 vuotta sitten "perheterapialla" hoidettiin skitsofreenikoita yhdessä muiden perheenjäsenten kanssa.

Siirtyminen yksilön sairaudesta perheen tai perhesysteemin sairauteen ja psyykestä systeemiin oli suuri ja vallankumouksellinen muutos. (emt. 1995, 25) deShazerin mukaan

perheterapialla voidaan ymmärtää perhesysteemiin liittyvän

sairauden tai häiriön hoitoa. Perheterapiassa vuorovaikutuksessa on enemmän kuin kaksi henkilöä ja perheterapia on yksilöterapiaa lyhytkestoisempaa. Tavoitteena on muutos perhesysteemin vuorovaikutuksessa, yksilön muutos on systeemin muutoksen sivutuote. (emt. 29)

Urpu Nieminen esittelee perheterapian suuntauksia kirjassaan

(1983, 19-21):

Psykodynaamisessa ja psykoanalyttisessä suuntauksessa kiinnitetään huomio perheen vuorovaikutukseen ja tiedostamisen prosessiin.

Elämyseskeinen suuntaus painottaa perheenjäsenten ja sukupolvien kohtaamista, eheytyminen ja paraneminen tapahtuu kohtaamisen kautta. Tavoitteena on saada perheenjäsenet puhumaan, tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteensa.

Strukturaalinen suuntaus painottaa aktiivista ja ohjailevaa tyyliä: perheen rakenteessa olevat vinoutumat pyritään oikaisemaan. Lapset, vanhemmat, isovanhemmat ja muut alasysteemit ohjataan normaaleihin asemiin.

Systeemisessä suuntauksessa pyritään systeemin muutokseen käyttämällä esim. paradoksaalisia tehtäviä ja palautteita. Systeminen suuntaus kuuluu strukturaaliseen suuntaukseen.

Käyttäytymisterapeuttinen suuntaus soveltaa oppimispsykologisia periaatteita, nk. vahvistamis- ja mallioppimisteorioita. Suuntauksen kehittäjinä toimi Palo Alton ryhmä, joka kiinnitti huomiota perheen kommunikaatioiden voimatasapainon säätelyyn.

Network-therapy - verkostoterapialla tarkoitetaan ydinperheen rajat ylittävää työskentelyä: perheen elämään vaikuttavia ihmisiä kuten naapureita ja opettajia otetaan työskentelyyn mukaan.

Suuntaukset ovat saaneet vaikutteita toisiltaan ja perheterapeutit puolestaan ovat yhdistelleet eri suuntauksista saamiaan ideoita. (Nieminen 1983,19-21)

O'Hanlon & Weiner-Davis huomauttavat erilaisten terapiamuotojen, kuten perheterapian nousun myötä 60-luvulla suuntautumisen tähän hetkeen tulleen vallitsevaksi. Menneisyyskeskeinen terapia hylättiin, keskipisteesi tuli nykyisyys. Nykyisyyden painottamista seurasi tulevaisuus-orientaatio, joka keskittyy ongelmien ratkaisemiseen välittämättä siitä kuinka ne ovat syntyneet tai kuinka ne ilmenevät. (emt. 1990.23)

Mainitut tutkijat näkevät 90-luvun megatrendinä psykoterapiassa suuntauksen, joka kulkee pois päin selityksistä ja ongelmista kohti ratkaisuja, voimavaroja ja kykyjä. (1990.16) Perheterapeutit huomaavat

voimavarojen tutkimisen tärkeimmäksi asiaksi hoidettaessa perheen häiriöitä. (emt.23)

deShazer pohtii lyhytterapian ja perheterapian määrittelyn vaikeutta. Erilaiset lyhytterapiat suuntautuvat terapian päättämiseen tietyn aikarajan tai tavoitteen puitteissa. Kaikki perheterapian lajit eivät ole lyhytterapiaa. Lyhytterapian ratkaisukeskeinen lähestymistapa rajaa tarkkailun kohteena olevaksi systeemiksi asiakkaan-ongelman-terapeutin-työryhmän muodostaman kokonaisuuden. Se keskittyy vallitseviin vuorovaikutusketjuihin ja valituksen aiheeseen liittyviin poikkeuksiin ja pyrkii näkemään ratkaisun merkkejä, joita asiakas ei ole huomannut. Asiakasta autetaan tekemään enemmän sellaista mikä jo toimii. (emt.75)

Monilla sosiaalityöntekijöillä on terapiakoulutus, ja esimerkiksi perheneuvoloitten sosiaalityö on terapia-suuntautunutta. Usein painotetaan, että sosiaalitoimistoissa sosiaalityöntekijän työ ei ole terapiaa. Kuitenkin sosiaalityöntekijällä voi olla terapiakoulutusta ja kiinnostus terapeuttiseen perhekeskeiseen työskentelyyn, joka vaikuttaa työskentelytapaan.

2.2 Perhekeskeisyys lastensuojelulaitoksien työskentelyssä

Siltasen valtion huoltoloitten ja koulukotien kehityslinjoja koskeva tutkimus toteaa koulukotien laitosilmaston muuttuneen kurinpitoa korostavasta terapeuttiseen toimintamalliin. Terapeuttisen

laitosilmaston tavoitteena on intensiivisen vuorovaikutuksen avulla parantaa poikkeavat yksilöt. Kurikasvatus oli vallalla 1960-luvulle saakka, sen jälkeen terapeutin kasvatusta on vallannut alaa koulukodeissa. (Siltanen 1990, 142-144)

Tarja Pösö kiinnittää huomiota perhekeskeisen työn vallitsevuuteen toiminnan ideologisena ja käytännöllisenä ohjaajana 1980-luvulla paitsi avohuollossa myös lastensuojelulaitoksissa. (1990, 195) Hän tarkastelee erityisesti koulukoteja, ja toteaa, että huolimatta suomalaisen koulukotijärjestelmän terveestä perustasta ja kansainvälisessä vertailussa hyvästä tasosta alkoi julkinen kritiikki kohdistua koulukoteihin jo 60-luvun lopulla. Koulukodit vastasivat kritiikkiin kehittämällä toimintaansa: 70-luvulla kehitettiin yhteisökasvatusta, 80-luvulla alettiin panostaa perhetyöhön. Laitoksia on jaettu pieniin kodinomaisiin yksiköihin, lapsilla on omat uskotut hoitajansa, omahoitajat. Nuoren hoidon tarvetta ja edellytyksiä tarkastellaan perheen kautta, perheongelmana, kun kasvatustilanteiden aikana puhuttiin pahantapaisuudesta. "Pahantapaisuuden" käsittelyn perustelut olivat sosiaalisen järjestyksen ylläpidossa, Pösön mukaan pahantapaisuuden käsittely oli kuva miesten työstä selkeämmin kuin perhekeskeinen hoivan järjestämisen kuva. (emt. 196) Laitos tuomittiin pahaksi ja sosiaalihuollossa tuomio otettiin vakavasti. "Pahantapaisten" nuorten hoidon tarpeeseen vastattiin kehittämällä perheenomaista, keskustelevaa neuvotteluihin perustuvaa hoitoa. Poikkeavuuden sosiaalinen kontrollointi siirtyi laitoksista perheisiin. Pösö kirjoittaa, että perhemallinen

sosiaalinen kontrolli ei ole ongelmaton kaikilta osin. Perhe ei tarjoa ratkaisua kaikille, kaikki eivät halua familistista identiteettiä. Pösö näkee, että perheessään esimerkiksi väkivallan tai seksuaalisen väärinkäytön kohteeksi joutuneille lapsille laitos voi merkitä vapautta ja itsenäisyyttä, sillä perhemuotoisen vallankäytön mahdollisuus, vanhemmuus- ja sukupuolivalta-asetelmat säilyvät myös perheen vaihdon myötä. (emt. 197)

Toisaalta nykyään on tarjolla myös monenlaisia laitoshoidon muotoja: Vanhemmat ja lapset voivat hakeutua myös yhdessä perhehoitoon. (esim. Mannerheimin lastensuojeluliiton Huvitus)

Perhekeskeinen työote on vaikuttanut asiakkaiden valintaan: asiakkaiksi valikoituvat ne, joilla on yhteistyöhaluinen perhe. Asiakasvalinnan ja laitoksien sulkemisen

seurauksena heikoimmat ja haavoittuvimmat jäävät hoitoa vaille. (Pösö 1990,197) Sama kehitys on havaittavissa myös muiden kuin lastensuojelun laitoksien osalta. Esim. mielenterveyspotilaiden hoidossa painotetaan avohoitoa. Kuitenkaan kaikilla ei ole perhettä tai muuta sosiaalista verkostoa tukena.

Ulla Mutkan mukaan 1990-luvulla lastensuojelun työkenttä on selvästi monimutkaistunut. Kuitenkin sosiaalitoimen ja avohuollon tukitoimiin liittyviä koulujen, terveydenhuollon, nuorisotyön ja nuorisohuollon resursseja on vähennetty ja niiden mahdollisuuksia lasten ja perheiden tukemisessa heikennetty. (Mutka 1998,95)

Tarja Pösö on pohtinut myös laitossijoituksen ja "lapsen edun" kohtaamisen mahdollisuuksia ja hän on halunnut herättää keskustelua, onko perusteltua korvata laitoshoidon ajan hengen mukaisesti kokonaan muilla toimenpiteillä. Hänen mukaansa ajan hengen paine estää laitoshoidon kehittämistä. (1994, 41-42). Pösön utopiana on laitoksissa tehtävän ammatillisen työn kehittäminen tietoisesti laitosten muodosta käsin ja toisena askeleena mahdollistaa lapsille ja nuorille perheestä irtaantuva identiteetti laitoksessa. (emt. 1994, 51)

Laitoshuoltoon sijoitettujen lasten määrä kääntyi laskuun 70-luvulla, mutta on kääntynyt uudelleen nousuun 90-luvulla.

TAULUKKO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset v. 1970-1997

Vuosi	Perhehoito	Laitos- tai muu huolto	Yhteensä	Alle 18-v %
1970	5476	7108	12584	0,9
1975	5378	5548	10926	0,9
1978	5267	4204	9471	0,8
1980	4917	4260	9177	0,8
1983	4724	3999	8723	0,7
1987	4645	3750	8395	0,7
1991	4346	4378	8724	0,7
1995	5318	5480	10978	0,9
1997	5622	6142	11764	1

2.3. Perhekeskeisyys ja perhetyö

Perhekeskeisyys siis tarkoittaa orientaatiota työskentelyssä asiakkaiden kanssa. (vrt. s 8) Perhetyö puolestaan on juuri tällainen perhekeskeisesti orientoitunut työmuoto.

Perhetyötä tehdään asiakkaiden kodeissa: kodinhoitajat, lastenkotien perhetyöntekijät, järjestöjen perhetyöntekijät tukevat perheitä kotiympäristössä. Myös lastensuojelulaitoksissa tehdään perhetyötä sekä laitoshoidossa että avotyönä. Lastensuojelulaitokset tarjoavat hoitoa ja perhekuntoutusta myös koko perheelle.

Järjestöt käyttävät perhetyö nimikettä monenlaisesta lapsiperheille suunnatusta palvelusta. Itse keskityn tutkimuksessani selvittämään perhetyötä lähinnä lastensuojelun avohuollon tukitoimena ja lastensuojelulaitoksien tekemänä laitoshoidona tai avotyönä.

Ensi- ja turvakotien liitto määrittelee perhetyön lastensuojeluperheille tarkoitetuksi tehostetuksi, pitkäaikaiseksi, suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi tueksi ja avuksi kotiin. (Niemi 1999,17) Tuurala(1993, 18) näkee puolestaan perheiden tukemisen perustana normaaliuden, itsemääräämisen, resurssilähtökohtaisuuden, asiakaslähtökohtaisuuden, perhekeskeisyyden, palvelun ja jatkuvan kehittämisen periaatteen.

Kotipalvelun tehostettu perhetyö pyrkii tukemaan sosiaalisista ongelmista kärsiviä lapsiperheitä omatoimiseen selviytymiseen. Viranomaisten välinen

yhteistyö on olennaista. Kotipalvelun perhetyöllä on merkitystä ennakoivan lastensuojelun kannalta. (Nupponen ym. 1983, 7) Tavoitteena on lievittää lapsille epäedullisia olosuhteita kodissa tukemalla ja auttamalla perhettä kotiympäristössä. (Lehtonen ym. 1987, 63). Sosiaalityöntekijä toimii tiiviissä yhteistyössä kotipalvelun kanssa samoin kuin lastenkotien perhetyöntekijöidenkin kanssa.

Lastenkotien perhetyötä on kehitetty osittain vastauksena laitoshoidon kritiikkiin. Avo- tai yhteisöhoitoon toivottiin edustavan laitoshoidon parempaa vaihtoehtoa. (Pösö 1990, 192). Perhekeskeisestä työstä tuli 80-luvulla lastenkodeissa ja koulukodeissa (kuten myös avohuollossa) toiminnan tärkeä ideologinen ja myös käytännöllinen ohjaaja. Laitokset ovat muuttuneet kodinomaisiksi perhekodeiksi tai pienemmiksi yksiköiksi laitoksen sisällä. Koulukotinuorten oma perhe on otettu mukaan työskentelyyn. Suhteet laitoksen henkilökuntaan ovat "äidillisen/isällisen/veljellisen/sisarellisen" läheisiä, kirjoittaa Pösö. (emt. 195).

Tampereella on pyritty lastenkotien avotyön kehittämiseen perustamalla avotyötä tekeviä yksiköitä lastenkotien yhteyteen. (Tuurala 1992, 28)

Lastenkotien perhetyötä tehdään myös muilla paikkakunnilla pienemmässä mittakaavassa. Lastenkotien perhetyöntekijät työskentelevät lastensuojeluperheissä lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä. Lapsen kehitystä vaarantaneita olosuhteita katsotaan voitavan parhaiten muuttaa suotuisammiksi tukemalla vanhemmuudessa, vaikuttamalla vanhempien olosuhteisiin kotiympäristössä työskentelemällä.

Sosiaalityöntekijällä on merkittävä rooli perhetyössä sen käynnistäjänä, tavoitteiden asettamisessa ja perhetyön lopettamisesta päätettäessä. Sosiaalityöntekijä kirjaa palvelusuunnitelman tai huoltosuunnitelman, jonka pohjalta työskentelyn onnistumista arvioidaan. Huoltosuunnitelma laaditaan yhdessä: mukana ovat asiakas, perhetyöntekijä ja sosiaalityöntekijä.

Perhetyöstä on eri paikkakunnilla erilaisia sovelluksia. Uusia lastensuojelun työmuotoja ovat myös verkostotyö ja ratkaisukeskeiset työmenetelmät. Uudet työmuodot ovat levinneet 80-luvulta alkaen, suurin "buumi" ajoittuu 90-luvun puoliväliin. Yhtenä syynä leviämislle voi olla modikkuus, O'Hanlon & Weiner-Davis kuvaavat ratkaisukeskeisten työmuotojen suosiota megatrendinä. Uusi suuntaus kulkee pois päin selityksistä ja ongelmista kohti ratkaisuja, pystyvyyttä ja kykyjä. (emt. 1990, 16) Perhetyössä on nähtävissä samat pyrkimykset. Kuitenkin myös muunlaisia työmenetelmiä ja niiden kehittämistä tarvitaan. Perhetyön avulla ei voida auttaa kaikkia lastensuojelun asiakkaita.

Perhetyön tavoitteena yleisesti ottaen näyttää olevan perheiden tukeminen omatoimiseen selviämiseen. Perheen sisäiseen vuorovaikutukseen pyritään vaikuttamaan. Jokaiselle perheelle räätälöidään oma suunnitelma ja tavoite ja työskentelyn onnistumista arvioidaan lopuksi tapahtuneiden muutoksien kautta.

Perhetyön omat määritelmät perhetyöstä ja tavoitteista painottavat perhekeskeisyyttä.

Työskentelyssä korostuu perheyhteisyys ja voimavarojen etsiminen perheestä, jolloin perheenjäsenten

yksilöllisyys jää taka-alalle, perheenjäsenet nähdään osana perhettä.

Luvussa 4 esittelen näitä perhetyön eri muotoja esimerkinomaisesti pyrkimättä systemaattiseen koko maan kattavaan perhetyömuotojen esittelyyn.

3 PERHEEN MÄÄRITTELYN VAIKEUS

Perhetyön analyttinen tarkastelu vaatii myös perheen käsitteen ja perhetyön perhekäsityksen analysointia.

Uusi perhetutkimus on suunnannut huomion siihen, miten "perhettä" erilaisissa käytännöllisissä yhteyksissä tuotetaan. Perhediskurssi eri yhteyksissä tuottaa erilaisia määritelmiä paitsi "perheelle", myös eri yksilöille ja heidän perhekytkennöilleen. Seuraavaksi pyrin tarkastelemaan uuden perhetutkimuksen keskeisiä teesejä ja niiden merkitystä perhetyön tutkimisessa.

Kriittinen uusi perhetutkimus on kyseenalaistanut perheen käsitteen itsestäänselvänä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja keskustelussa. Vaikka perheellä on monenlaisia, lakiin tai verisiteisiin perustuvia määritelmiä, sen arkinen todellisuus tuotetaan puheessa, keskustelussa. Perheen rakentumisen prosessi nousee keskeiseksi uudessa perhetutkimuksessa. Puhe perheestä ja prosessi, jossa perhe rakentuu, ovat keskeisellä sijalla, niiden avulla pyritään perheen moninaisien merkityksien sisälle. (Gubrium & Holstein 1990). Perinteisessä perhetutkimuksessa perhettä on tarkasteltu konkreettisenä yksikkönä, taustalla usein ideologia ydinperheestä. Metodologisesti se on merkinnyt

perheiden tutkimisena kodeissa, todellisen tiedon perheestä on nähty olevan saatavissa vain menemällä oikeisiin perheisiin. Uuden perhetutkimuksen näkökulma antaa mahdollisuuden tutkia perhettä mitä moninaisimmissa yhteyksissä, koska perhe (puheena) on tutkimukselle helposti saatavilla. (Forsberg ym. 1991, 40-41) Myös luvussa 4 esittelemäni perhetyön sovellukset sisältävät runsaasti perhediskurssia ja arjen kuvausta, jossa perhettä tulkitaan ja perhettä koskeva ymmärrys rakentuu.

Perhe voi merkitä monta asiaa, eri perheenjäsenet voivat mieltää perheen eri tavalla. Miksi tehdään juuri perhetyötä eikä jotain muuta työtä? Lastensuojeluperheiden perhekokoonpanot voivat olla monimutkaisia. Perhetyö kohdentuu vanhemmuudessa tukemiseen, perhesuhteisiin, vuorovaikutukseen. Uusi perhetutkimus on keskittynyt juuri perheen moninaisuuden tutkimiseen kiistäen "perheen" itsestäänselvänä. Myös sosiaalityössä ja perhetyössä "perhe" otetaan usein itsestäänselvänä pohtimatta sen moninaisia merkityksiä.

3.1. Uuden perhetutkimuksen näkökulma

Perhettä tutkittaessa on tärkeää tehdä ero, tutkitaanko kotitaloutta, elämän aineellista organisointia vai ideologiaa perheestä ja kulttuurisia käsityksiä. (Vuori 1989, 29) Uudessa perhetutkimuksessa on pyritty käsitteellistämään ja hajottamaan perheen käsitettä perheen moninaisuuden ja ristiriitaisuuden ymmärtämiseksi. (Forsberg 1994, 9) Perinteisellä perhekäsitteellä on viitattu erilaisiin käytäntöihin ja ideologioihin, kuten kotitalouteen, asumisen järjestelyihin, sukulaisuusjärjestelmään, sukupuoli- ja

sukupolvisuhteisiin. (Vuori 1989,28) Nämä perheen rakenneosat vaihtelevat ajasta ja yhteiskunnasta toiseen. Uusi perhetutkimus kritisoi sitä tapaa, jolla ydinperheideologialla niitataan nämä rakenneosat automaattisesti yhteen. (Forsberg ym 1991, 40)

Uuden perhetutkimuksen näkökulma, joka tukeutuu sosiaaliseen konstruktionismiin, tarkastelee "perhettä" perhepuheen kautta: puhe perheestä sisältää termejä perhe, kotitalous, koti, veli, sisko, poika jne, mutta myös käsityksiä perhe-elämästä.

Perhepuhe kuvailee sosiaalisia suhteita kotitaloudessa ja sen ulkopuolella sisältäen käsityksiä suhteiden laadusta. (Gubrium & Holstein 1990, 11-13) Perhepuhe kuvaa yksityiskohtaisesti perheyden moninaisia ulottuvuuksia. Erilaisissa perhe-elämää koskevissa keskusteluissa voidaan perheyden merkkeinä tunnistaa tunteita, toimintaa, arvoja tai sopimuksia. (emt. 1990,15) Perhepuhe ohjaa toimintaamme osoittamalla arkisen elämän merkityksiä ja samalla rajoittaa sen potentiaalisia merkityksiä. Käytettävissä olevan diskurssin vaihdellessa myös sosiaalisten suhteiden potentiaaliset merkitykset vaihtelevat. (Gubrium & Holstein 1990, 16) Perhepuhe mielikuvineen muotoutuu sosiaalisesti, kulttuurisesti ja historiallisesti. Esimerkiksi yksityisyyden ja tunteellisuuden korostuminen ovat ominaisia tämän ajan perhepuheelle, niitä ei painotettu aiempien vuosisatojen perhepuheessa. (emt. 16)

Aino Ritala-Koskisen tutkimuksessa uusperheistä todetaan ydinperheideologian hämärtävä vaikutus perhekeskusteluun. Uusperhetutkimuksessa uusperhettä on usein verrattu ensimmäisen avioliiton ydinperheeseen:

ydinperhe on nähty normina tai tavoitteena, johon uusperheen "poikkeavuus" suhteutetaan. (emt.1993,32) Monoliittinen perheen käsitys peittää näkyvistään eri perheen jäsenten(äitien, isien, tyttärien, poikien) erilaiset sidokset perheeseen. Erilaisten uusperhetyyppien niputtaminen puolestaan estää näkemästä monenlaista erilaisuutta uusperheissä, esim. onko kyse äitipuoli- vai isäpuoliperheestä.(emt. 33) Uusperhettä perheenä on tulkittu Ritala-Koskisen mukaan yhdessäasumisen kautta, vaikka jo rakenteensa puolesta lasten oletetaan olevan kanssakäymisessä muualla asuvien biologisten vanhempien kanssa. (1993, 34) Lastensuojeluperheissä erilaiset perherakenteet ja uusperhekokoonpanot ovat yleisiä. Suurin osa lastensuojelun asiakasperheistä on yksinhuoltajaäitien huoltamia perheitä.

Lapsuus, äitiys, isyys, vanhemmuus, hoivan ja huolenpidon järjestäminen ja perheenjäsenten väliset suhteet ovat sosiaalityöntekijän pohdinnan kohteena lastensuojelutyössä päivittäin. Lapset ja heidän ongelmansa on totuttu liittämään luonnollisesti perheeseen sosiaalityössä.

Morgan(1996, 101) pohtii huolenpitotehtävien lankeamista naisille niin julkisella sektorilla kuin perheissäkin. Vaikka naiset voittopuolisesti huolehtivat näistä tehtävistä, he eivät enää hyväksy huolenpitäjän roolia itsestäänselvänä.

Marjo Kuronen on todennut neuvolatyötä tutkiessaan, että työntekijät eivät avoimesti aseta kyseenalaiseksi äitien vastuullisuutta ja huolenpitoa lapsestaan. Asiakkaana olevat naiset pyrkivät myös osoittamaan

vastuullisuuttaan äiteinä. (emt. 1995, 123-124) Raija Julkusen mukaan puolestaan äidin yhteiskunnallisena tehtävänä nähdään kunnan kansalaisien, elämäänsä hallitsevien aikuisien tuottaminen. (Julkunen 1995, 210)

Uusi perhetutkimus kiinnittää huomiota julkisen elämän ja yksityisen perhe-elämän keskinäisiin riippuvuussuhteisiin. Julkisen ja yksityisen raja on ymmärrettävä historiallisena ja poliittisena, joka tuotetaan erilaisten yhteiskunnallisten voimien keskinäisissä suhteissa. (Forsberg ym 1991, 40)

Perhe on uudemmalle perhetutkimukselle sosiaalinen ja historiallinen kategoria. (emt. 40)

Sosiaalitoimistoissa konkreettiset perheet asiakkaina ovat Forsbergin ym (1991, 44) mukaan harvinaisia, perhe näkyy puheena enemmän kuin puhujana. Asiakkaana perhettä edustaa usein yksi aikuinen ihminen, yleensä äiti. Samoin Kurosen (1993, 79) mukaan neuvolatyöskentelyssä äidit ovat asiakkaina ensisijaisia ja vastuullinen vanhemmuus on ennen kaikkea äitien vastuullisuutta.

Lapsen ja vanhemman välinen suhde näyttää em. tutkijoiden mukaan organisoivan ammatillista vuorovaikutusta erilaisten ongelmien alkulähteenä tai ongelmien ratkaisijana. (Forsberg ym. 1991, 44)

Myös uudet sosiaalityön menetelmät tukeutuvat työskentelyssään voimakkaasti perheeseen. Perhetyön taustalla on perhe- ja ratkaisukeskeisyyteen perustuva työskentelytapa. Tuuralan (1993, 14) mukaan asiakasperheille suunnataan tukea heidän kotiinsa käyttäen hyväksi perheessä olevia resursseja.

Forsberg näkee, että perhettä ei ole olemassa luonnollisena, itsestäänselvänä yksikkönä; erilaiset

tulkinnat perheestä vaihtelevat ajallisesti ja paikallisesti. Myös lastensuojelussa on erilaisia käsityksiä perheestä. Perhettä koskevat uskomukset ja käsitykset vaikuttavat työn sisältöön. Esim. perheväkivaltatilanteessa voidaan pohtia, lähestytäänkö ongelmaa tekona, josta vanhempi vedetään vastuuseen ja lapsi suojataan, vai lähestytäänkö asiaa perheongelmana, jota pyritään perheterapeuttisin keskusteluin korjaamaan. (1998, 11)

Jaana Vuori (1989, 29-31) käsitteellistää perheen: elämän aineellisen organisoinnin tasolla hän jakaa sen viiteen eri tasoon: asumisen järjestelyt, kotitalous, sukupuolten suhteet, sukupolvien suhteet, ja sukulaisuusjärjestelmä. Asumisen järjestelyt ja kotitalous muodostavat ideologisten ja kulttuuristen käsityksien kanssa "kodin". Sukupuolijärjestelmän käsite lävistää kaikki edellä mainitut käsitteelliset kokonaisuudet.

Jaana Vuori hahmottaa, millaisia käsitteitä perhe-termin hajottamisen kautta löytyy. Hänen mielestään on tärkeää perheestä puhuttaessa tehdä selväksi, mistä näkökulmasta perhettä tutkii, onko kiinnostuksen kohteena kotitalous vai sukupolvien väliset suhteet vai ehkä niitä koskevat ideologiset ja kulttuuriset käsitykset. Vuoren mukaan perheideologia helposti hämää silmiämme. (emt.1989,33-36).

Vain osa kotitalouksista on perheideologian mallin mukaisia ydinperheitä, silti ideologiset käsitykset muokkaavat sosiaalipolitiikkaa, sukupuolten asemaa työmarkkinoilla sekä tutkimusta. (emt. 29)

Vanhemmuuden velvoitteita korostetaan sosiaalitoimiston työssä riippumatta moninaisista asumisjärjestelyistä. Erotilanteissa isien velvoitteet näyttävät Forsbergin(1995,134) mukaan lisääntyneen ainakin lainsäädännön ihanteiden tasolla. Aktiivista isyyttä, isien osallistumista arkeen ja huolenpitoon on ajettu sisään.

Konkreettisen työnjaon tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että isyys vaikuttaa marginaalisemmalta ilmiöltä käytännössä kuin ihanteiden tasolla.(emt.135)

Tutkimuksessaan sosiaalityöntekijöitten perhetulkinnosta Forsberg (1994,88) toteaa iän ja sukupuolen määrittävän perheidentiteettiä, ne toimivat tulkintakehyksenä, joiden avulla perhettä voidaan hahmottaa. Ne myös jakavat yksilön perheoikeuksia ja velvollisuuksia selkeästi. Vanhemmuus painottuu perhesuhteista tärkeimmäksi, lapset tekevät perheen. (emt.1994,92)

Forsbergin tutkimat perhetulkinnat kiinnostavat oman tutkimukseni kannalta, pyrkiessäni hahmottamaan perhetyön perhetulkintoja.

Minua kiinnostaa, onko perhetyössä tietoisesti pohdittu perhekäsitystä. Työskentely näyttäisi joidenkin aiempien tutkimusten ja myös oman työkokemukseni perusteella kohdistuvan pääasiassa yksinhuoltajaäiteihin. Perhetyön piirissäkin voi olla tarpeen keskustella, miksi näin on. Pidetäänkö naisten huolenpitovastuuta lapsista itsestäänselvempänä kuin miesten? Onko ehkä kyseessä naisten vanhemmuuteen kohdistuva kontrolli?

3.1.1 Perhekeskeisyyden toteutumisesta asiantuntija- käytännöissä

Forsberg, Kuronen, Pösö ja Ritala-Koskinen ovat vuonna 1993 tutkineet empiirisesti perhekeskeisyyden toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollon arkikäytännöissä. Tutkimukset perustuvat työntekijöiden haastatteluihin, havainnointiin ja asiakirjamateriaaliin sosiaalitoimistoissa, koulukodeissa ja lasten- ja äitiysneuvoloissa. (emt. 1994, 172-173)

Mainittujen tutkijoiden (1994, 214) mukaan äitiys- ja lastenneuvoloiden, sosiaalitoimistojen ja koulukotien asiantuntijakäytännöissä perhe näyttäytyi sukupuoli- ja sukupolvisuhteiden rakennelmana, johon kytkeytyy odotuksia tunne-, vastuu- ja vuorovaikutussuhteiden olemassaolosta ja laadusta. Naisten, miesten, tyttöjen ja poikien suhde asiantuntijoihin ja perheeseen on erilainen.

Asiantuntijakäytännöissä tulkitaan ja tuotetaan käsityksiä vanhemmuudesta, äitiydestä ja perheongelmista. Asiakkaan ongelmat tulkitaan usein perheongelmiksi, perhe toimii ongelmien selittäjänä ja ratkaisemisen resurssina. Perheongelmien käsittely tapahtuu naisten kautta ja naisten ongelmina. Toiminta kohdistetaan naisiin äiteinä, vaimoina ja tyttärinä, jolloin se voi olla myös perhevastuuseen tukeutuvaa ja naista syyllistävää. (emt. 1994, 182-183)

Asiakkaat eivät välttämättä jaa esim. tulkintaa ongelmasta perheongelmana. Asiantuntijoiden perhetulkinnoilla on taipumus ylittää asiakkaan omat tulkinnat perheestään ja ongelmistaan. (emt. 183)

Perhekeskeinen työskentely kaiken kaikkiaan perustuu em. tutkijoiden mukaan äitien kanssa työskentelyyn, äidin rooliin ja tehtäviin liittyvien odotuksien käsittelyyn ja äitien myötämielisyyteen yhteistyölle. (1994,177)

3.2. Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tarkoituksena on selkiinnyttää perhetyön sisältöä ja menetelmiä, tarkastella kriittisesti niiden perusteluja, periaatteita ja taustoja ja perhekäsityksiä. Viitekehyksenäni on uuden perhetutkimuksen esiin nostamat kriittiset keskustelut perhekeskeisyydestä, perheongelmista ja perheestä. Uudessa perhetutkimuksessa on lähestytty perheen teemaa uudella tavalla hajottamalla ja käsitteellistämällä perheen käsitettä.

Tarkastelen aluksi perhetyön eri muotoja ja sovelluksia eri paikkakunnilla pyrkimättä kuitenkaan koko maan kattavaan esittelyyn. Olen kerännyt 14 erilaista perhetyön sovellusta sisältävän koosteen. Perhetyön esimerkit eivät toimi varsinaisena tutkimusaineistona, mutta valaisevat osaltaan tutkimukseni kohdetta ja sen moninaisuutta. Olen valinnut esittelyyn perhetyön malleja, joissa perhetyötä on tehty jo vuosien ajan ja jotka ovat tuottaneet kirjallisessa muodossa tietoa työskentelytavoistaan. Kotipaikkakuntani Vaasan perhetyöstä ja perhetyöstä yleisemmin olen saanut kirjallista materiaalia ja suullista tietoa työnantajaltani Vaasan sosiaalivirastolta osastosihteeriltä ja perhetyöntekijöiltä. Tutkimustietoa on ollut saatavissa esim. Tampereen perhetukikeskuksista, joiden pyrkimyksenä on jatkuva

kehittyminen(Hannele Forsbergin etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tuuralan "Avautuva laitos) Ensi- ja turvakotien liitolta ja Mannerheimin lastensuojeluliitolta olen pyynnöstä saanut esitteitä ja kirjallisuutta. Lisäksi olen käyttänyt materiaalinani ammattilehdissä käytyä keskustelua ja perhetyön esittelyitä ja opinnäytteitä. Koosteen ulkopuolelle jää kuitenkin varmasti monia mielenkiintoisia perhetyön sovelluksia.

Koska lähteenäni on runsaasti perhetyön omaa kuvausta työstään olen etsinyt kriittistä pohjaa tutkimukseeni työlleni valitsemasta uuden kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta.

Kirjallisen lähdeaineistoni ja perhetutkimuksen keskustelun pohjalta pyrin hahmottamaan perhekäsityksiä perhetyön taustalla: kenen kanssa työskennellään, millainen on äidin ja isän asema työskentelyssä. Mitä ajattelu vanhemmuudesta voimavarana tarkoittaa perhetyössä. Perhetyöllä pyritään tukemaan perheitä omatoimisuuteen. Sillä pyritään vaikuttamaan esim. perhesuhteisiin, jotta ne toimisivat paremmin, löytämään perheen voimavarat.

Perhetyön nykyiseen suosioon vaikuttavat perheterapioiden leviäminen, perhekeskeisyyden painottuminen, lastensuojelun laitoshoidon muutokset ja 90-luvun laman aiheuttama kasvava palvelutarve entistä niukemmilla resursseilla. Onko perhetyön perheeseen tukeutumisen taustalla nähtävissä myös vaatimukset lisääntyvästä omasta vastuusta ja omaisvastuusta?

Julkusen mukaan tällaiset vaatimukset tekevät omaissuhteista julkisen, poliittisen ja hallinnoitavan asian. (Julkunen 1995, 213)

Tutkimuksessani pyrin selvittämään perhetyön suosion syitä, perusteluja perhetyölle ja teoriapohjaa sen taustalla.

Työkokemus sosiaalityöntekijänä vaikuttaa osaltaan näkökulmaan ja painotuksiin. Olen joutunut pohtimaan, miten sovittaa yhteen sosiaalityöntekijän ja tutkijan asema. Lea Henrikssonin pohdinnat tutkijan ammattilaispositiosta tuntuvat tutuilta. Lea Henriksson (1998, 52-53) kuvaa omaa tutkijan kolmoispositiotaan terveystyön naisammattilaisena, sosiaalityöntekijänä ja naistutkijana. Terveysammattilaista, samoin kuin sosiaalityöntekijääkin, on koulutettu neutraalin asiantuntijan rooliin kun taas sosiaalityöntekijältä edellytetään kriittisyyttä. Henriksson kokee erilaisien odotuksien ja vaatimuksien aiheuttavan ristivetoa ammatillisen, tutkimuksellisen ja naispoliittisen sitoutumisen välillä. Toisaalta on tietoa, jota saa ja ymmärtää vain sisältäpäin. Toisenlainen tieto taas edellyttää etäisyydenottoa ja uusia linssejä. (emt. 1998, 52-53)

Sosiaalityöntekijänä minulla on lastensuojelutyön tietoa ja taitoa. Tutkijana on pyrittävä kriittisyyteen ja ammatillisten käytäntöjen kyseenalaistamiseen.

4 PERHETYÖN KÄYTÄNNÖN SOVELLUKSIA

Perhetyö-nimitystä käytetään monenlaisesta perheiden kanssa tehtävästä työstä kotipalvelun, lastensuojelulaitosten ja järjestöjen piirissä. Perhetyö voi olla luonteeltaan ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Keskityn tässä tutkimuksessa pääasiassa kuvaamaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena tehtävää ja laitoshoidossa tehtävää perhetyötä. Kotipalvelun tehostettu perhetyö on 70-luvulta lähtien palvelut lastensuojeluperheitä. Vanhusten määrän lisääntyminen on monissa kunnissa vähentänyt lapsiperheiden kotipalvelun resursseja, vaikka tarve olisi suuri. Ensi- ja turvakotien liiton ja Mannerheimin lastensuojeluliiton perhetyön palvelut ovat osaltaan korvanneet kotipalvelun resurssipulaa.

Sosiaalityön piirissä on kehitetty uudenlaisia perhetyömenetelmiä lastensuojelun laitoshoidon asteittain purkamalla. Lastensuojelulaitokset ovat ottaneet perheet mukaan työskentelyyn. Laitoksissa järjestetään perhekuntoutusta koko perheelle. Lastensuojelulaitoksien työskentelyä on muunnettu: niiden yhteyteen on perustettu perhetukikeskuksia, jotka tekevät avotyötä perheiden kanssa.

4.1 Tehostettu perhetyö

Leila Simonen toteaa naisystävällisen hoiva- ja palveluvaltion kehittyneen Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Kotityöstä ja hoivasta tuli erikoistunutta osaamista vaativaa palkkatyötä. Kunnista tuli naisten keskeisimpiä työnantajia julkisella sektorilla.

Kodinhoitajan työstä tuli kunnallista 50-luvun alussa, kun toiminta lakisääteistettiin. Naisten kotona tekemä työ alkoi tulla näkyväksi kodinhoitajien avulla. (Simonen 1996, 112-113)

Kodinhoitajien tehostetun perhetyön kokeilua alettiin valmistella 70-luvun puolivälissä. Kokeilua valmistellut työryhmä tutustui Ruotsissa samaan aikaan alkaneeseen kodinhoitajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyössä kokeiltavana olleeseen hemma-hos-toimintaan. (Nupponen & Simonen 1983, 4-5) Perhetyö Suomessa suunniteltiin kuitenkin yhteen ammattiryhmään (kodinhoitajat) keskittyyväksi. Kodinhoitajat ovat perinteisestikin työssään osallistuneet perheen arkielämään kotiympäristössä. Tehostetulla perhetyöllä pyrittiin kehittämään kotipalveluja lapsiperheiden kannalta. Lapsiperheitä tuettiin omatoimiseen selviytymiseen. Kokeilu edusti sosiaalihuollon yleisiä päämääriä ja sillä oli merkitystä myös ennakoivan lastensuojelun kannalta. (Nupponen & Simonen 1983, 7).

Perinteisesti kodinhoitajan työhön kuuluu arkisia kotitöitä, ruuanlaittoa ja siivousta. Työ on muuttunut laaja-alaisemmaksi sisältäen auttamis- ja hoivatavoitteita. Se vaatii moniammatillista yhteistyötä, suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä. (Sinervo 1993, 64, 65, 74) Sinervon mukaan kodinhoitajan työssä tarvittavan tiedon, vastuun ja itsenäisen päätöksenteon määrä kasvaa. (emt. 74)

Tehostetun perhetyön työskentely perustuu yhteistyöhön. Sosiaalityöntekijä kirjaa yhteisesti sovitut tavoitteet huoltosuunnitelmaksi.

Kodinhoitajat saavat myös työnohjausta ja konsultaatiota. Kodinhoitaja pyrkii työskentelyllään kotiympäristössä poistamaan tai lievittämään lapsen kehitykselle epäedullisia olosuhteita. Hän pyrkii edistämään perheen omatoimisuutta opastaen ja tukien. (Lehtonen ym. 1987,63)

Kohdeperheiden ongelmiksi kokeilun alkuvaiheessa luokitettiin perheen ihmissuhdeongelmat 61%, puutteelliset kasvatustaidot 52%, alkoholiongelma yhdellä tai useammalla perheenjäsenellä 46%, perheenjäsenen mielisairaus tai pitkäaikainen psyykinen häiriö 40 %, kriisitilanne perheessä 37%, lapsen kehityksen ongelmat 30%, kouluikäisten lasten ongelmat 28%, krooninen somaattinen sairaus tai vammaisuus 24%, perheväkivalta tai lasten pahoinpitely 18 %, äidin uupumus 15%, epäsosiaalinen käyttäytyminen 13%, muut ongelmat 27 %. Perheillä oli siis monenlaisia ongelmia ja vaikeudet olivat jatkuneet pitkään. Sosiaaliviranomaiset olivat työskennelleet perheiden kanssa. (Nupponen & Simonen 1983,46)

Kodinhoitajatoiminnan aloitti Suomessa Mannerheimin lastensuojeluliitto v. 1931 vähävaraisten , monilapsisten perheiden auttamiseksi. Toiminnan osoittauduttua tarpeelliseksi kunnat kiinnostuivat kotipalvelusta ja vähitellen ottivat sen kokonaan hoitaakseen. (Rauhala.1996.108-109) 1980-luvulla järjestöt ovat taas palanneet kotipalvelutoimintaan paikkaamaan kuntien resurssipulaa ja uudenlaisia palvelutarpeita. Järjestöt huolehtivat osaltaan vanhuksien ja vammaisten tukipalveluista, lastenhoitopalveluista perheille ja myös lastensuojelun

piiriin kuuluvasta perheiden tukemisesta vaikeissa ongelmatilanteissa. (Rauhala 1996,143)

Leila Simonen toteaa kotipalvelun joutuneen hyvinvointivaltion kasvun pysähtytyä 90-luvun alkupuolella leikkauksien kohteeksi. Säästötoimia on kohdennettu lapsiperheiden kotipalveluun, jotta vanhuksien palvelut on voitu säilyttää. Nimenomaan ennaltaehkäisevää perhetyötä on karsittu. Kaiken kaikkiaan kunnissa on henkilöstöä vähennetty eniten avohuollosta, vaikka siellä sen määrää pitäisi Simosen mukaan lisätä laitoshuollon leikkauksien vuoksi. Asiakkaiden hoidettavuus on vaikeutunut, kun laitoshoittoa on purettu ja kotiinvietäviä palveluita lisätty. (Simonen 1996,100-102)

4.2. Ensi- ja turvakotien liiton Alvari-perhetyö

Ensi- ja turvakotien liiton ja sen jäsenyhdistysten Alvari-työ käynnistyi v. 1989 osana kotipalvelun kokeiluprosjektia. Raha-automaattiyhdistys tuki ko. projektia, jossa mukana oli kymmenen valtakunnallista keskusjärjestöä. Eri vaiheiden kautta Alvari-työ lähestyi kotipalvelun tehostettua perhetyötä työtavoiltaan. Perheen konkreettinen auttaminen ja omien taitojen ja voimavarojen vahvistaminen nousivat tärkeiksi perheiden auttamisessa. (Niemi 1999,18)

Alvari- perhetyön määritelmä Helena Niemen kirjoituksessa "Mitä on Alvari-perhetyö" on seuraavanlainen:

Ensi- ja turvakotien liiton ja sen jäsenyhdistysten Alvari-perhetyö on lastensuojeluperheille tarkoitettua

tehostettua, pitkäaikaista, suunnitelmallista ja tavoitteellista tukea ja apua kotiin. Perhetyö on kohdennettua erityispalvelua, joka räätälöidään perheiden tarpeiden mukaisesti ja joka perustuu perheen ja työntekijän väliseen positiiviseen kontaktiin. Alvari perhetyölle on laadittu laatukriteerit. Työ on valtakunnallisesti koordinoitua. Työn laatua valvotaan ja kehitetään yhteistyössä liiton ja jäsenyhdistysten kanssa. (Niemi.1999.s.17)

Perhetyön alkaessa järjestetään kokous, jossa ovat mukana perhe, sosiaalityöntekijä ja perhetyöntekijä ja laaditaan palvelusopimus. Palvelusopimuksessa määritellään käyntikerrat perheessä, yleensä käyntikertoja on 1-3/viikko ja kirjataan työskentelyn tavoite sekä sopimuksen tarkistusajankohta. (Niemi 1999, 71)

Vuonna 1998 Alvari-perhetyön piirissä oli 290 perhettä 16 eri jäsenyhdistyksen alueelta. Asiakkuuden kesto oli 4-18

kuukautta 65 % perheistä ja yli 19 kk 35 % perheistä. Perheen kanssa tehtävä työ on konkreettisesti keskustelua, kotitöiden tekemistä, virkistäytymistä ja lasten harrastuksista huolehtimista. (Niemi 1999, 78-79)

Alvari-perhetyön kartoituksessa selvitettiin perheiden taustatietoja. Kartoituksessa mukana olleista perheistä 72 % (56 perhettä) oli yksinhuoltajia ja 53 perheessä huoltaja oli äiti. Äideistä 70 % oli kotona työttömänä, äitiys- tai hoitovapaalla tai eläkkeellä. (Niemi 1999, 66-67)

Alvari-perhetyön perusta on Niemen mukaan perheen ja työntekijän välisessä suhteessa. Muutokset ovat mahdollisia, mikäli kontakti toimii. Niemen mukaan työntekijältä vaaditaan sosiaalisuutta, luovuutta, empaattisuutta ja rohkeutta. Lisäksi oman elämän tulisi olla tasapainossa. (Niemi 1999, 42)

4.3. Mannerheimin lastensuojeluliiton perhetyö

Mannerheimin lastensuojeluliitto tekee perhetyötä tiiviissä yhteistyössä kuntien sosiaalivirastojen kanssa. Perhetyöntekijät ovat saaneet perhetyön koulutuksen ja he työskentelevät lastensuojeluperheissä lastenkotien perhetyöntekijöiden tapaan. Työssä painottuu ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö pyrkimyksenä välttää huostaanotolta. Yhteydenpito perheen asioita hoitavaan sosiaalityöntekijään on tiivistä.

MLL:n esitteen (Kotihoidon erityispalvelut lapsiperheille) mukaan työssä noudatetaan asiakaslähtöisyyttä ja tavoitteellisuutta, sekä avoimuutta ja verkostoitumista. Yksilöllinen hoitosuunnitelma tehdään yhteistyössä perheen ja palvelujen tilaajan kanssa.

Tehostettua perhetyötä MLL tarjoaa, kun perhe tarvitsee tiivistä, säännöllistä tukea arkeen mm. vanhemmuuteen kasvamisessa, sosiaalisen verkoston laajentumisessa tai äidin synnytyksen jälkeisessä masennuksessa.

Helsingin MLL:n kotihoidon erityispalveluissa työskentelee kolmisenkymmentä hoitajaa. Pitkäaikaisen perhetyön tarvitsijat tulevat sosiaalitoimiston kautta ja maksusitoumuksella. Konkreettinen työ on neuvontaa ja mallina olemista kotitöiden lomassa. MLL haluaa tarjota

kunnille tavoitteellista ja laadukasta palvelua yhteistyössä perheiden auttamiseksi. MLL:n kotipalveluista 7 prosenttia on erityispalveluja ja erityispalvelujen osuuden uskotaan kasvavan. (Lapsemme-lehti 4/98 ,8-9)

Mannerheimin lastensuojeluliitto tekee myös monenlaista ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä lapsiperheiden kanssa. Perhetyö-nimitystä käytetään myös muusta kuin lastensuojeluperheissä tehtävästä perhetyöstä.

Liiton kotipalvelu alkoi v.1974 sairaan lapsen hoitopalveluna. Sama toiminta jatkuu edelleen, tosin hoitajaa tarvitaan nykyään usein vanhempien työmenojen tms. vuoksi.(Lapsemme 4/98, 8-9)

Mannerheimin lastensuojeluliiton lapsiperhe-projekti alkoi v. 1996: palvelua suunnataan alle 3-vuotiaiden vanhemmille ja perheille, joissa odotetaan lasta. Tukea tarjotaan vanhemmuuteen, lasten hoitoon ja kasvatukseen, sosiaaliseen verkostoon ja vanhempien terveyteen liittyvien syiden vuoksi. Vanhempana jaksaminen ja tuen tarve vanhemmuuteen olivat tärkeimmät syyt osallistumiseen. Synnytyskokemuksen läpikäyminen, kasvatusvastuun jakaminen ja ajankäytölliset ongelmat olivat myös osallistumisen taustalla. Mukana oli myös monikkoperheitä, yksinhuoltajia, avioeroprosessia läpikäyviä perheitä, sekä perheitä, joilta puuttui sosiaalista tukea kotipaikkakunnan vaihtumisen vuoksi. Kaiken kaikkiaan lapsiperheprojettiin on osallistunut v.1998 loppuun mennessä 1150 asiakasperhettä Etelä-Suomen kunnista.(MLL Lapsiperheprojekti, toimintakertomus. 1998.4)

Mannerheimin lastensuojeluliiton kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus Yläneellä tekee perhetyötä

entisen koulukodin tiloissa. Koulukodin henkilökunta siirtyi MLL:n palkkalistoille koulukodin lopetettua toimintansa.

Huvituksessa järjestetään viikon mittaisia perhekuntoutusjaksoja. Viikon hoitajaksolle tullaan sosiaalitoimistojen läheteellä. Asiakkaina on toistakymmentä vuotta sosiaalitoimiston asiakkaana olleita perheitä, mutta myös hiljattain kriisiin ajautuneita.

Ratkaisukeskeisellä voimavarasuuntautuneella työotteella pyritään tavoitteelliseen yhteistyöhön asiakkaan kanssa. Koko perheen kuntouttamisen ajatellaan palvelevan tarkoitustaan paremmin kuin yhden perheenjäsenen hoitamisen. Perhetyöntekijät ja perhe ovat viikon ajan tiiviissä yhteistyössä keskustellen tavoitteista ja toiminnan muutoksista niihin pääsemiseksi. Perheet ohjataan mm. taidepajatoimintaan ja luontoretkeille toimimaan yhdessä. Lisäksi on vanhempainryhmiä ja toiminnallisia lasten- ja nuorten ryhmiä. (Palokari 1995, 30-31)

Lähettävä kunta vastaa jatkohoidosta, usein Huvituksen perhetyöntekijät ovat jatkohoidossa mukana tekemällä kotikäyntejä. (Palokari 1995, 31)

Huvituksen käytettävissä on MLL:n konsultaatiokeskus mielenterveys- ja terapiapalveluineen. Lasten kuntoutuskodin kanssa järjestetään sopeutumisvalmennuskursseja Fas-lasten ja Mbd-lasten perheille. (Palokari 1995, 30-31)

Perhekuntoutusjaksoilla pyritään ennaltaehkäisevästi vähentämään lastensuojelutyön tarvetta. (Palokari 1995, 30)

Kaiken kaikkiaan Mannerheimin lastensuojeluliitolla on pitkät perinteet lapsiperheiden tukemisessa ja perhetyö on moninaista.

4.4. Esimerkkejä kuntakohtaisista perhetyön sovelluksista

Pehekeskeisen työn vallitsevuuteen myös lastensuojelun laitoshoidossa on viitattu luvussa 2.3. Perhetyöhön lastenkodeissa alettiin panostaa 80-luvulla. Lastenkotien työntekijöitä "jalkautettiin" työskentelemään perheiden kodeissa. Näin kunnat säästivät laitoshoidon kustannuksissa. Lastenkodeista tapahtuvaa perhetyötä tehdään Suomessa jo useilla paikkakunnilla. Käytännössä se merkitsee työntekijöiden irrottamista osastotyöstä lastenkodeissa perhetyöhön. Perhetyötä tehdään avohuollon tukitoimenpiteenä lastensuojeluperheiden kodeissa. Perhetyöntekijöille on usein järjestetty pohjakoulutuksen lisäksi ratkaisukeskeisen työn koulutusta. Perhetyöntekijät toimivat sosiaalitoimiston valtuutuksella ja tiiviissä yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa. Pyrkimyksenä on vanhemmuudessa tukeminen, joskus pyritään myös ennaltaehkäisemään huostaanottoja tai tukemaan vanhempia lapsen kotiuduttua laitossijoituksen jälkeen.

4.4.1. Tampereen malli: perhetukikeskukset

Tampereella on pyritty lastenkotien avotyön kehittämiseen perustamalla avotyötä tekeviä yksiköitä lastenkotien yhteyteen. Kolme ensimmäistä avoyksikköä

perustettiin v. 1990. Muutos toteutettiin asteittain siten, että työntekijät hoitivat avotyön ohessa osastohoidossa olleita lapsia. Tampereen mallissa arvioidaan huolellisesti lastenkodissa olevat lapset ja heidän perheensä autettavuuden suhteen, ja arvion jälkeen osa siirtyy avo-osastolle, osa muille osastoille. Lasten perheiden toivotaan osallistuvan arviointiin ja suunnitteluun. Vanhemmat sitoutuvat näin yhteistyössä laaditun suunnitelman mukaisesti lapsen kotihoitoon palaamiseen intensiivisen tuen turvin. (Tuurala 1992, 28)

Henkilökunta tässä mallissa ryhmittyi uudelleen: Avotyöstä kiinnostuneet siirtyivät avo-osastolle, muut jatkoivat osastotyötä tekevillä osastoilla. (emt. 28)

Avo-osaston lapset siirtyvät kotihoitoon. Avoyksikön henkilökunta siirtyy työskentelemään lapsen kotiympäristössä tavoitteena tukea lapsen kotona asumista. Kullekin lapselle tehdään oma suunnitelma yhdessä perheen ja avohuollon sosiaalityöntekijän kanssa. (emt. 28)

Tampereen mallin avotyön tulokset viittaavat mallin yhtenä kehittäjänä olleen Timo Tuuralan mukaan siihen suuntaan, että lastenkodeista olevista lapsista osa voidaan tukitoimien avulla hoitaa kotona. Mallin ei nähdä toimivan kuitenkaan laitoksissa, joissa on hoidettavana erityisen vaikeasti autettavien perheiden lapsia. (Tuurala 1992, 29)

Tampereella uuden mallin käyttöönotto merkitsi Metsolan ja Rauhaniemen vastaanottokodeissa käytännössä yhden osaston lakkauttamista ja paikkaluvun pudottamista. Avotoiminnan tehtävänä oli hoitaa avohuollossa vähentyneen osaston verran lapsia kotihoitossa.

Uudelleenorganisoinnin yhteydessä aiemmista kahdeksasta lasten- ja nuortenhuoltolaitoksesta tehtiin viisi lastensuojelun palvelukeskusta. (Tuurala 1992,29)

Timo Tuurala, joka on kirjoittanut Tampereen mallista ("Avautuva laitos",1992 ja "Lastensuojelusta perheiden tukemiseen",1993), on ollut yksi mallin kehittäjistä.

4.4.2. Seinäjoen Kärjenmäen perhetukikeskuksen perhetyö

Seinäjoella aloitettiin lastensuojelun kehittämiskoulutus v. 1995. Koulutuksella pyrittiin luomaan lastensuojelun uusi malli: lastensuojelutyötä pyritään tekemään tavoitteellisena perhetyönä ja hyödyntämään olemassa olevia resursseja. Perheille annettava tuki räätälöidään yksilöllisesti. Perhetyössä Seinäjoella autetaan ja tuetaan koko perhettä yhdessä, ei vain yksittäisiä perheenjäseniä. (Takala 1998, 9-10)

Seinäjoen Nuorisokodin nimi muutettiin v. 1994 toimintaa paremmin kuvaavaksi Kärjenmäen Perhetukikeskukseksi. Perhetukikeskus on "avopalvelupainotteinen perhekuntoutusyksikkö, joka tarjoaa palveluita pääasiassa 12-17-vuotiaiden lasten ja nuorten perheille. Perhetukikeskuksessa on kahdeksan työntekijää, joista kuusi ohjaajaa. Ohjaajan pätevyysvaatimuksena on vähintään opistoasteinen tutkinto, joten pohjakoulutus vaihtelee. (Takala 1998, 1)

Perhetukikeskuksen perhetyöhön lähdettiin, koska perheen tukeminen koettiin tärkeäksi. Nuoren sijoittaminen kodin ulkopuolelle on myös Takalan mukaan inhimillisesti kipeä toimenpide ja yhteiskunnalle kallista. (emt. 1998, 8) Perhetyöllä pyritään tukemaan perhettä selviytymään

nuoren kasvatustehtävässä, jolloin yhteiskunnalle koituu säästöjä laitossijoituskustannuksissa. Veronmaksukykyisiksi kasvatetut nuoret nähdään yhteiskunnalle arvokkaina. (Takala 1998, 8) Toimivia ratkaisuja etsitään perheestä ja läheisverkostosta. Perhe saa itse asettaa tavoitteensa. Perhetyöntekijät pyrkivät aktivoimaan läheisverkostoja, pitävät yhteyttä perheisiin päivittäin, neuvottelevat, tekevät kotikäyntejä, ovat mukana yhteisessä toiminnassa, antavat tarpeen mukaan ohjausta ja neuvontaa. (emt. 8)

Perhetyö alkaa ratkaisuneuvottelulla 1. ratkolla. Siihen osallistuvat useimmiten nuori ja vanhemmat, sosiaalityöntekijä ja perhetukikeskuksen työpari. Seuraavat neuvottelut ovat tutkia eli edistymistä tutkailevia neuvotteluja. (Takala 1998, 18)

Työskentely perustuu ratkaisu- ja voimavarakeskeiseen filosofiaan. Työskentelyn lähtökohtana ovat asiakkaan omat näkemykset ja tavoitteet. Asiakkaiden omiin voimavaroihin uskotaan. (Emt. 7)

Takalan (1998, 36) mukaan vuorovaikutussuhteet perheessä ovat avain tyydyttävään elämään. Ratkaisukeskeisessä ajattelussa kaikki vuorovaikutus voi olla terapeutista. Useimmat ongelmat syntyvät vuorovaikutussuhteissa ja ratkaisut puolestaan piilevät vuorovaikutuksen muuttamisessa. (emt. 7)

4.4.3. Joensuun Vanamon perhetyö

Nuoriso- ja perheasema Vanamossa Joensuussa toteutettiin 1987 -1990 kokeilu, jossa opiskeltiin ja kokeiltiin perhekeskeistä työtä perheterapeuttisin menetelmin.

Vanamon erityislastenkoti on perustettu v. 1982. Vuonna 1990 nimi muutettiin Nuoriso- ja perheasema Vanamoksi uudistuneiden työmenetelmien vuoksi: työ oli muuttunut laitospäivästä asiakkaan omaa elämänpiiriä korostavaksi (Alpola & Hurskainen.1992. 30) Vanamossa on lähinnä kouluikäisiä lapsia ja nuoria. Paikkoja on 10, lisäksi on kaksi tukiasuntopaikkaa itsenäisille nuorille tai yhdelle perheelle. Vanamossa tehdään sekä avo- että laitostyötä. (emt.1992.30)

Asiakasperheet otettiin uudenlaisessa työskentelyssä mukaan aiemmasta poikkeavalla tavalla hoitoa ajatellen aktiivisina ja oikeuksistaan kiinnipitävinä. Vanhempien kasvatusvastuuta korostettiin, laitoksen tehtäväksi nähtiin auttaa ratkaisujen löytymisessä ongelmatilanteissa yhteistyössä perheen kanssa. Perhe on mukana aina, kun tehdään lasta koskevia päätöksiä. Ratkaisun avaimena halutaan korostaa perheen luonnollista elämänpiiriä. (Alpola & Hurskainen 1992, 49-51)

Perheiden parissa pyritään työskentelemään jo ennen laitossijoitusta avohuollollisesti. Tällä pyritään ennaltaehkäisemään huostaanoton tarve. (Alpola & Hurskainen 1992, 58-59)

Oleellisena Vanamon työskentelyssä pidetään ongelma- ja ratkaisukeskeisten ajattelumallien hyväksymistä työskentelyideologiaan. Perhe nähdään vastuullisena kasvattajana, vaikka lapsi olisi sijoitettu laitokseen.

Asiantuntijuuden nähdään olevan asiakkaalla, ohjaajat eivät ryhdy asiantuntijoiksi asiakkaiden ongelmiin nähden. (Alpola & Hurskainen 1992, 67-68)

Tuloksellisuutta on Alpolan & Hurskaisen (1998, 70) mukaan vaikea osoittaa. Asiakas nähdään tuloksen tekijäksi. Esim. nuoren käyttäytymisen muutos tai perheen kyky ratkaista jokin ongelmansa voidaan nähdä tuloksena. Myös nuoren kotiutuminen nähdään tuloksena (Emt. 1992. 70)

4.4.4. Perhetyö Raumalla

Tampereen mallin tyyppistä perhetyötä tehdään myös esim. Raumalla. Sosiaaliturva-lehti kertoi v. 1996 uuden perhetukikeskuksen perustamisesta.

Lastensuojelun laitos- ja avohuollon henkilökunta ja osa sosiaalityöntekijöistä käyvät vuoden kestävässä ratkaisukeskeisen perhetyön koulutuksessa. (Saarinen 1996, 4)

Raumalla ratkaisukeskeisyydellä pyritään asiakkaiden kanssa pääsemään pieniin saavutettavissa oleviin tavoitteisiin. Tavoitteet nähdään nimenomaan asiakkaiden tavoitteina, jolloin he myös sitoutuvat niihin entistä paremmin. Kuitenkin on otettu huomioon, että asiakkaan tavoitteet eivät voi olla yksiselitteisesti lähtökohtana, vaan ratkaisukeskeisyyttä sovelletaan lastensuojeluun kuuluvien pakkotoimien rajoissa. (Saarinen 1996, 5)

Rauman perhetukikeskus on perustettu vuoden 1996 alussa. Keskukseen kuuluvat lastenkoti, nuorisokoti ja

avoyksikkö Tuulahdus, joka korvaa lastenkodin toisen osaston. (Saarinen 1996,6)

Avotyö koostuu neljästä osa-alueesta: perhe- ja kriisityöstä, projekteista ja jälkihuollossa olevien nuorten tukemisesta.

Perhetukikeskukseen on siirretty yksi sosiaalityöntekijän virka. (Saarinen 1996,6)

Ratkaisukeskeiseen koulutukseen sisältyy myös säännöllistä työnohjausta asiakastilanteisiin. (emt.6)

Ratkaisukeskeistä lähestymistapaa ei sovelleta syvästä masennuksesta kärsiviin asiakkaisiin, pitkän "patologisen" taustan omaaviin, tai kriisin kokeneisiin asiakkaisiin (esim. läheisen kuolema, inesti, raiskaus). (Saarinen 1996,5)

Perhetyöntekijä antaa myönteistä palautetta ja kehuja, lapsista voi löytää paljon hyviä puolia. Ratkaisukeskeisyys työskentelyssä haluaa vapauttaa vanhemmat syyllisyydestä. Vanhemmat nähdään lastensa asiantuntijoina eikä näiden ongelmien aiheuttajana. (Saarinen 1996,5)

4.4.5. Perhetyö Ristiinassa

Mikkelin lähellä Ristiinassa Parikanniemen lastenkodissa on projektirahoituksen turvin kokeiltu vanhemmuutta tukevaa perhetyötä. Sosiaaliohjaaja on "jalkautettu" perhetyöhön tukemaan vauvan saaneita teiniäitejä, loppuunväsyneitä yksinhuoltajaitejä, alkoholitiperheitä ja mielenterveysongelmista kärsiviä perheitä. (Lipsanen 1996,20-21)

Perhetyöntekijä toimii sosiaalityöntekijän kanssa yhteistyössä, sosiaalitoimistosta otetaan

perhetyöntekijään yhteyttä ja yhteisellä kotikäynnillä räättälöidään työmenetelmä tarvetta vastaavaksi. Työskentely on voimavarasuuntautunutta. (Lipsanen 1996,20-21)

Työskentelyn avulla on kyetty siirtämään huostaanottoja tai huostaanottoaika on lyhentynyt. (Lipsanen.1996 21)
Ristiinalainen perhetyöntekijä toteaa Lapsen maailma-lehden artikkelissa, että päättäjät haluavat kuulla mieluummin perhetyön avulla saavutetuista säästöistä kuin henkisistä arvoista, joita työllä voidaan saavuttaa. (Lipsanen 1996,21)

4.4.6. Perhetyö Hollolassa

Hollolassa on vastattu lisääntyneeseen lastensuojelutyöntarpeeseen vakinaistamalla kaksi perhetyöntekijän tointa v.1998 huhtikuussa. (Saarinen 1998,20)

Sosiaalityöntekijä ottaa yhteyttä perhetyöntekijöihin ja tavoitteista sovitaan yhdessä, perhe on mukana alusta asti pohtimassa millaista apua tarvitaan ja tarvitseeko joku perheenjäsen erityisesti apua. Työskentely hahmottuu, kun tavoitteet on asetettu. Pyrkimys on että perhe tulisi toimeen omillaan. Molemmat perhetyöntekijät ovat saaneet ratkaisukeskeisen työn koulutusta. Työskentelyssä asiakkaan kotona painottuu keskusteleminen, kuunteleminen ja yhdessä tekeminen. (Saarinen 1998,20)

4.4.7. Perhetyötä Helsingin Pasilassa

Helsingin Pasilassa on tehty perhetyötä vuodesta 1991 lähtien. Sosiaalipalvelutoimiston lastensuojelun tukena on työskennellyt kolmesta neljään kodinhoitajaa.

Perhetyön asiakkaana on tyypillisesti päihdeongelmistaan toipuva tai mielenterveysongelmainen vanhempi, joka tarvitsee tukea. Perhetyön kesto vaihtelee muutamasta kuukaudesta muutamaa vuoteen, samanaikaisesti yhdellä perhetyöntekijällä voi olla alle kymmenen asiakasperhettä. (Saarinen 1999, 18-19)

Suurin osa perhetyön asiakkaista on yksinhuoltajaäitejä. Isät eivät pidä yhteyttä lapsiinsa tai yhteydenpito on satunnaista. Asiakkaiden yhteydet läheisiin ja sukulaisiin ovat usein katkenneet. Neuvotteluihin pyydetään mukaan isiä ja verkostoja. On kuitenkin osoittautunut vaikeaksi saada isiä mukaan. He ovat poissa perheen arjesta ja myös läsnäolevat isät jättävät asioiden hoitamisen äidin vastuulle, jolloin perhetyö käytännössä on usein äidin ja naisvirkailijan välistä. (Saarinen 1999, 18-19)

Helsingin sosiaalivirastossa on meneillään rakennemuutos, johon liittyen virastoon palkataan kymmenkunta perhetyöntekijää seitsemään aluekeskukseen. Perhetyöntekijät työskentelevät johtavan sosiaalivirastokasvatustalon alaisuudessa. Koulutuksena perhetyöntekijöillä on sosiaaliohjaajan tai -kasvattajan opistotasoinen koulutus. (Saarinen 1999, 18-19)

4.4.8. Perhetyö Hyvinkäällä

Kuntalehden mukaan perhetyö Hyvinkäällä aloitettiin v. 1994, jolloin Kotirinteen lastenkoti lakkautettiin säästötoimien ja alhaisen käyttöprosentin vuoksi.

Lastenkodin työntekijöitä siirtyi perhetyöntekijöiksi sosiaalityöntekijöitten työpareina. (Holopainen 1996,22)

Perhetyöntekijän työhön kuuluvat viikkopalaverit sosiaalityöntekijöitten kanssa. Tarvittaessa asiakkaiden tilanteesta voi keskustella päivittäin. Perhetyöntekijät joustavat työajoissaan, tarvittaessa työskennellään kaikkina vuorokaudenaikoina. (Holopainen 1996, 23)

Tavoitteena Hyvinkään perhetyöllä on Holopaisen (1996.23) mukaan ennaltaehkäistä huostaanottoja. Huostaanottoja on voitu pitkittää ja mahdollisesti niitä on pystytty estämäänkin perhetyön avulla. Asiakkaita tuetaan omaisverkostojen muodostamisessa, harrastuksissa ja opiskelussa. Heitä myös neuvotaan muiden palvelujen - kuten perheneuvola, A-klinikka - käytössä.

4.4.9. Perhetyö Vantaalla

Socius-lehdessä (4/1997,11) kerrotaan Vantaan perhekuntoutusyksikön perustamisesta. Samalla saatiin myös viisi uutta vakanssia, joten mahdollisuudet laman vaikutuksien korjaamiseen lastensuojelutyössä säilyivät. Perhekuntoutusyksikön työtä tukee tehostettu perhetyö. Yksi lastenkodeista on erikoistumassa perhekuntoutukseen. Avohuollon tueksi rakennetut lyhyet sijoitukset ovat Vantaalla yleisiä. Ongelmat sijoitusten taustalla yleensä päihteiden ja huumeiden käyttö sekä mielenterveysongelmat. (Enävaara 1997,11)

Vantaan Tammirinteessä toimivassa pienten lasten vastaanottokodissa tehdään myös perhetyötä.

Vastaanottokodin perhetyöntekijät tukevat selviytymisessä kotona lapsen palattua kotiin. Yhdessä vanhempien kanssa selvitellään vaikeuksia ja tarvittavan avun laatua.

Perhetyön yksikkö auttaa myös vanhempia hyväksymään huostaanoton välttämättömänä silloin kun siihen päädytään ja työskentelevät siten, että vanhemmat eivät sijoitusta vastustaisi. (Enävaara 1997,11)

4.4.10. Perhetyö Vaasassa

Kotipaikkakunnallani Vaasassa on käytössä erilaisia perhetyön muotoja, joiden olen kokenut helpottavan lastensuojelutyötä ja menevän tueksi asiakkaille. Perhetyötä kehitetään parhaillaan.

Huutoniemen lastenkodissa perhetyö aloitettiin v. 1997 toukokuussa. Vuoden 1997 ajan perhetyössä oli mukana yksi lastenkodin työntekijä ja hän työskenteli kahdessa perheessä. Vuoden 1998 alussa nimettiin toinen perhetyöntekijä ja perheitä oli mukana seitsemän. Työ alkoi v. 1998 viidessä perheessä ja päättyi kolmessa perheessä. Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa on tiivistä. Yhteisneuvottelussa, jossa lasta huoltavat vanhemmat ovat mukana, sovitaan yhteisesti tavoitteista, joihin työskentelyllä pyritään. Lastenkodin perhetyöntekijät ovat sosiaalikasvattajan ja psykiatrisen sairaanhoitajan koulutuksen saaneita.

Lisäksi erityissosiaalityön piirissä työskentelee yksi perhetyöntekijä. Tässä muodossa perhetyötä Vaasassa on tehty jo 80-luvun loppupuolelta lähtien.

Lisäksi kotipalvelussa on keskitetty 19 kodinhoitajan työpanos pelkästään lapsiperheisiin ja voittopuolisesti lastensuojeluperheisiin. Kotipalvelun perhetyön

kehittäminen alkoi v. 1995, jolloin järjestettiin koulutus yhteistyössä Stakesin, Vaasan kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitoksen sekä sosiaalitoimen yhteistyönä. Ennen koulutusta oli tuotu esiin perhetyössä esiintyviä ongelmia. Vanhusten määrän kasvu oli vähentänyt lapsiperheiden kotipalvelun resursseja. Samanaikaisesti lama oli lisännyt toimeentulotuen asiakasmääriä ja vaikeuttanut lastensuojelun työsarkaa. V. 1995 alkaneen projektin avulla pyrittiin tehostamaan yhteistyötä alueella työskentelevien sosiaalityöntekijöitten ja kodinhoitajien välillä. Perhetyötä tekeville kodinhoitajille on järjestetty työhönsä. Tehostetun perhetyön tavoitteet täsmennettiin: Perhetyössä painottuu perheen vahvojen piirteiden ja voimavarojen löytyminen ja tukeminen sekä pyrkimys auttaa perhettä oman elämäntilanteensa hallintaan. (Perhetyön projektin raportti.)

4.5. Yhteenvetoa

Olen esitellyt tässä luvussa lyhyesti ja esimerkinomaisesti 13 erilaista perhetyön sovellusta. Esimerkit eivät toimi tutkimusaineistona, mutta valaisevat osaltaan käytännön perhetyötä, taustaideoitaita ja perhekäsitystä ja perusteluita, miksi perhetyötä tehdään.

Esiteltyjen sovelluksien määritelmät perhetyöstä ja sen tavoitteista ovat perhetyön omia määritelmiä ja näkemyksiä. Niissä korostuu systeeminen käsitys perheestä, pyrkimys tukea "koko perhettä", jolloin eri perheenjäsenet jäävät yksilöinä huomioimatta.

Perhetyö näyttää työmuotona yleistyneen 90-luvun puolivälissä. Pienemmässä mittakaavassa perhetyötä on tehty jo 80- ja jopa 70-luvullakin. Kuntien omat perhetyön mallit, kuten "Tampereen malli" ja "Seinäjoen malli" ovat syntyneet 90-luvulla ja suurin osa vuoden 1995 paikkeilla. Ne muistuttavat monilta osin toisiaan. Ratkaisukeskeinen työote, vanhemmuudessa tukeminen ja voimavarojen etsiminen, asiakkaiden kanssa yhdessä laadittavat tavoitteet, joihin pyritään sovitun aikarajan puitteissa, ovat suurelle osalle sovelluksista yhteisiä piirteitä.

Perhetyö voidaan jaotella kahteen päätyyppiin: lastensuojelulaitoksissa tehtävä perhetyö ja kodinhoitajien tai erityisien perhetyöntekijöiden tekemä perhetyö avohuollon tukitoimena.

Esitellyt perhetyön muodot, tukeutuvat vanhemmuuteen voimavarana auttamistyössään. Perhetyöhön sisältyy paljon puhetta perheestä. "Perhe" kuitenkin otetaan itsestäänselvänä, perheen käsitettä ei ole mietitty eikä määritelty täsmällisemmin. Pyrkimyksenä on "perheiden" tukeminen. Perhetyön "perhe" rakentuu ja määrittyy asiantuntijoiden ja perheenjäsenten perhepuheessa. Perheen näyttäisivät pääasiassa muodostavan lapset ja häntä huoltavat vanhemmat. Biologisen vanhemmuuden ja oman kodin merkitystä painotetaan. Perhettä ei haluta unohtaa silloinkaan, kun lapsen sijoittamiseen laitokseen tilapäisesti nähdään järkevänä.

Yksinhuoltajaäidit asiakkaina korostuvat esimerkeissä. Työskentelyssä panostetaan yksinhuoltajaäitien jaksamiseen, heille pyritään järjestämään omaa aikaa. Vaikeuteen saada isiä mukaan perhetyöhön viitataan.

Saarisen (1999. 18-19) mukaan Helsingin Pasilan perhetyön asiakkaista suurin osa on yksinhuoltajaäitejä, koska isät eivät lastensuojeluperheissä usein pidä yhteyttä lapseen tai jättävät lastensuojeluasiat äidin ja sosiaalityöntekijän hoidettavaksi.

Sosiaalitoimisto valikoi ja ohjaa asiakkaat perhetyön piiriin, silloin kun kyseessä on avohuollon tukitoimi. Alussa tehdään suunnitelma yhdessä, mukana ovat sosiaalityöntekijä, perhetyöntekijä ja asiakas. Koko perheen toivotaan olevan työskentelyssä mukana alusta saakka. Suunnitelma tarkistetaan sovitun ajan kuluttua ja työn tuloksellisuutta arvioidaan. Perhetyöntekijän ja sosiaalityöntekijän yhteistyö on mainittu tiiviiksi lähes kaikissa perhetyön kuvauksissa. Yhteydenpitoa on tarvittaessa jopa päivittäin. Laitosten perhetyössä sosiaalityöntekijä on enemmän taustalla.

Perhetyön asiakkaina mainitaan teiniäidit, loppuunpalaneet yksinhuoltajat, alkoholi- ja mielenterveysongelmaiset ja ko. ongelmista toipuvat. Eristäytyminen, syrjäytyminen ja verkostojen puuttuminen tuodaan esiin taustatekijöinä. Samoin kriisitilanne perheessä, lapsen kehityksen ongelmat, kouluikäisen lapsen ongelmat, krooninen somaattinen sairaus tai vammaisuus, perheväkivalta ja epäsosiaalinen käyttäytyminen ovat taustatekijöitä perhetyön alkaessa. Syyt perhetyön alkamiselle ovat moninaiset, perhetyö pyritään olemassa olevan kirjallisen materiaalin mukaan räätälöimään kunkin perheen ja asiakkaan tuen tarvetta vastaavaksi.

Tukeminen tapahtuu kotona ja on intensiivistä. Perhetukikeskuksissa ja lastenkodeissa perhetyötä tehdään laitoshoidossa tai avotyönä.

Esittelemieni perhetyön sovelluksien perusteella perhetyöntekijän työ näyttäisi koostuvan kotitöistä yhdessä perheenjäsenten kanssa, perhetyöntekijä keskustelee, vie lapsia harrastuksiin, auttaa asioiden hoitamisessa ja verkostojen luomisessa. Hänellä näyttää olevan aikaa asiakkaalle.

Esim. Alvari-perhetyössä konkreettinen auttaminen ja perheen omien taitojen ja voimavarojen vahvistaminen ovat työskentelyn perustana Niemen mukaan. (1999.18)

Vanhempien kasvatusvastuuta korostetaan perhetyössä, vanhemmuudessa tuetaan ja kannustetaan. Kodin ja vanhemmuuden merkitystä lapsen kasvulle ja kehitykselle korostetaan. Asiakkaat ovat asiantuntijoita omissa ongelmissaan perhetyön kuvausten mukaan.

Saavutettuihin säästöihin viitataan yhtenä perhetyön tuloksena ja säästövaatimukset ovat usein olleet liikkeellepaneva tekijä perhetyön kehittämisessä.

Esimerkeissä tulee voimakkaasti esiin ratkaisukeskeisyyden korostaminen ja positiivinen suhtautuminen vanhempien kykyihin. Perhetyöntekijöitten kommenteista kuvastuu innostuneisuus työhön. He kokevat olevansa tueksi ja voivansa auttaa.

Positiivinen kontaktin asiakkaaseen ja myönteisen ajattelun nähdään helpottavan yhteistyön sujumista. Vanhemmille annetaan myönteistä palautetta, lapsia kehuaan ja heissä nähdään paljon hyvää ja positiivista.

Ratkaisukeskeinen työskentely koetaan tasaveroisena yhteistyönä asiakkaan kanssa. Asiakkaat ovat mukana tavoitteenasettelussa, jolloin heidän uskotaan myös

paremmin sitoutuvat niihin. Perheenjäsenten väliseen vuorovaikutukseen vaikuttamalla pyritään kohti "toimivampaa perhettä", jossa voimavarat on saatu käyttöön. Perhetyöntekijän ja sosiaalityöntekijän käsitys toimivasta perheestä saattaa poiketa asiakkaan käsityksestä, myös tavoitteenasettelussa saattaa tulla esiin erilaisia näkemyksiä. Perhetyön omassa kuvauksessa painotetaan mielellään tasa-arvoista yhteistyötä asiakkaan kanssa, mutta päästäänkö todella aina yhteneväiseen tavoitteenasetteluun ja löytyykö yhteinen käsitys toimivasta perheestä?

Perhetyön esimerkeissä ei kuvattu tarkemmin työskentelyä lasten kanssa. Mainintoja lasten viemisestä harrastuksiin oli muutamia. Enemmän kuvattiin vanhemmuudessa tukemista ja nimenomaan yksinhuoltajaäitien tukemista. Työskentely painottuu äitiydessä tukemiseen, esimerkeissä isyys nousee esiin enimmäkseen isän puuttumisena tai vaikeutena saada isä mukaan työskentelyyn. Eri perheenjäsenten erilainen käsitys perheestä ei nouse perhetyön pohdinnan kohteeksi. Sukupuolten asema, erilaiset vastuut ja velvoitteet sukupuolen mukaan otetaan myös jotakuinkin itsestäänselvinä. Äidin vastuu lastenhoidosta on luonnollisempaa kuin isän. Tyttären ja pojan erilaista asemaa ja perhesuhteiden erilaista merkitystä lapsen sukupuolen mukaan ei myöskään nosteta esiin perhetyön keskustelussa ja tavoitteenasettelussa.

Lasten ja isien vuorovaikutusta tai siihen vaikuttamista ei juuri kuvata. Kuitenkin puhutaan perheiden tukemisesta, vanhemmuudessa tukemisesta ja

perhetyöstä eli asiantuntijoiden, sosiaalityöntekijöiden, perhetyöntekijöiden ja perheenjäsenten perhepuheessa hahmottuu ihanteena toimiva ydinperhe. Työntekijöiden ja asiakkaiden keskusteluissa pyritään saavuttamaan yhteisymmärrys siitä mihin pyritään, asiakas sitoutuu tavoitteenmukaiseen työskentelyyn. Perhepuhe ohjaa toimintaa perhetyössä, sen tavoitteissa. Perhepuheessa otetaan kantaa huolenpidon järjestämiseen, vastuunottamiseen jne. Ydinperheideologian vallitsevuus näkyy esim. kun puhutaan perheestä ja perhetyöstä, vaikka todellisuudessa työskennellään äitien kanssa.

Esimerkkien valossa on vaikea arvioida perhetyön tuloksellisuutta.

Esimerkeistä voidaan lukea ihanteita perhetyön taustalla ja tavoitteita, mutta niissä ei juuri käsitellä ongelmia, puutteita ja rajoituksia. Perhetyö näyttäisi soveltuvan lievempien ongelmien työmuodoksi. Vaikeat ja moniongelmaiset lastensuojeluperheet ja motivoitumattomat asiakkaat se rajaa ulkopuolelleen.

5 PERHETYÖNTEKIJÄT

Perhetyötä tehdään moniammatillisena yhteistyönä, johon osallistuvat perheen lisäksi perhetyöntekijä, sosiaalityöntekijä ja usein muitakin viranomaisia esim. kotipalvelusta tai koulusta.

Perhetyö on kehitetty osittain kritiikkinä sosiaalityön asiantuntijakeskeisyydelle. Kuitenkin vanhemmuudessa tukeminen, joka perustuu perheen sisäiseen vuorovaikutukseen vaikuttamiseen edellyttää ammatillista osaamista, jossa juuri ratkaisukeskeinen lisäkoulutus on tukena.

Myös sosiaalityöntekijän perinteinen työskentely lastensuojeluperheiden kanssa perustuu vuorovaikutukseen ja pyrkimykseen saada aikaan muutoksia vaikeassa tilanteessa. Perhetyössä tämä tehtävä on siirtynyt opistotasaisen koulutuksen saaneelle perhetyöntekijälle. Sosiaalityössä ammatillistuminen ei ole ollut niin voimakasta kuin monilla muilla aloilla, työtehtävät eivät ole selkeät, jolloin joku muu ammattiryhmä voi ottaa niitä hoitaakseen.

5.1. Perhetyöntekijöiden koulutus

Perhetyöntekijät ovat kirjava joukko iältään ja koulutukseltaan. Pohjakoulutus vaihtelee, esim. Alvariperhetyöntekijöillä on pohjakoulutuksena sosiaalikasvattajan, kodinhoitajan, lähihoitajan, lastenhoitajan ja sairaanhoitajan tutkintoja muutamia mainitakseni. (Niemi 1999,43) Suurimmalla osalla lastenkotien perhetyöntekijöistä on opistotasoinen ohjaajakoulutus. (esim. Tuurala 1992,36) Järjestöjen ja kotipalvelun perhetyöntekijöiden koulutus pohja vaihtelee

kodinhoitajan kouluasteisesta tutkinnosta erilaisiin opistoasteisiin tutkintoihin. (esim. Niemi 1999,43)

Tampereen perhetukikeskuksien perhetyöntekijät haluavat irtisanoutua perinteisestä asiantuntijuudesta, ja mieltävät itsensä maallikkoauttajiksi, jotka suuntautuvat asiakkaan suoraan kohtaamiseen työssään. (forsberg 1998, 161 ja Tuurala 1993,42) Tampereen perhetyöntekijät ovat lastenkotien ohjaajia, jotka ovat siirtyneet avotyöhön. Heillä on opistotasoinen koulutus, jota on täydennetty uuteen tehtävään sopivalla erikoistumiskoulutuksella. (Tuurala 1992,37) Tuuralan mukaan myös muunlainen peruskoulutus sopii erikoistumiskoulutuksen pohjaksi ja monenlaisella koulutustaustalla voidaan työssä saavuttaa hyviä tuloksia. (emt. 37) Toisaalta Tuurala painottaa perheiden oikeutta saada päteviä palveluita. Asiakkaat tarvitsevat usein korjaavia, terapeuttisia toimenpiteitä. Tuurala pitää nimikettä sosiaaliterapeutti lastensuojelussa kuvaavimpana nimikkeenä työnsisältöihin suhteutettuna perhetyössä. (emt. 1992,43) Erikoistumiskoulutus Tampereella oli ratkaisukeskeiseen viitekehykseen nojaava terapiakoulutus, kestoltaan 2,5- 3 vuotta. Siitä vastasi yksityinen Tampereen Ryhmätyö- ja Terapiakeskus. (Tuurala 1993, 31) Forsbergin (1998, 162) haastattelemat perhetyöntekijät olivat innostuneita asiantuntijuudesta, jonka terapiakoulutus antoi. Kuitenkaan asiakkaita lähettävät viranomaiset eivät juuri odottaneet perhetyöltä terapiataitoja, vaan käytännöllisempää toimintaa asiakkaiden, erityisesti lasten kanssa. (emt. 163)

Alvari-perhetyöntekijöiden ammattitutkinnot on kartoitettu syksyllä 1998. Valtaosalla on niin ikään opistotasoinen sosiaali- ja terveydenhuollon tutkinto. Alvari-perhetyöntekijöistä neljäsosa on miehiä. Työntekijöistä yhdeksällä oli opistotasoinen sosiaalikasvattajantutkinto, seitsemällä sosiaaliohjaajan tutkinto, ja viidellä kouluasteinen kodinhoitajan tutkinto. Kouluasteinen lähihoitajan tutkinto oli neljällä perhetyöntekijällä. Nuoriso-ohjaajia, kättilöitä, lastenhoitajia ja mielenterveyshoitajia oli kaksi kutakin perhetyöntekijöinä. Mukana oli lisäksi sairaanhoitajia, yksi ammattikorkeakoulupohjainen sairaanhoitaja, yksi terveydenhoitaja, yksi kehitysvammaohjaaja, yksi päivähoitaja ja yksi kotiavustaja. Perhetyöntekijöiden tukena oli mm. työnohjausta, purku- ja vetäytymispäiviä, hyvä yhteistyö kunnan sosiaalityöntekijän kanssa, valtakunnallisia tapaamisia, koulutusta ja koordinaatiota ja v. 1999 on aloitettu Alvari-perhetyöntekijöiden alueellisten verkostojen vertaistyonohjausryhmät. (Niemi 1999,42)

Nuoriso- ja perheasema Vanamon ohjaajakunnan koulutus vaihteli nuoriso- ja kasvatusalan tutkinnoista terveydenhuoltoalan koulutukseen. Myös Vanamossa ohjaajille järjestettiin systeemisten perheterapioiden koulutusta Vanamo-projektiin liittyen. (Alpola & Hurskainen 1992, 39) Vaasan kolmesta perhetyöntekijästä yksi toimii pitkän työkokemuksen pohjalta ilman tutkintoa, yhdellä on sosiaalikasvattajan tutkinto ja yhdellä psykiatrisen erikoissairaanhoitajan tutkinto. He ovat parhaillaan mukana täydennyskoulutuksessa, johon

sisältyy mm. ratkaisukeskeisen työskentelyn opiskelua. Koulutuksessa on mukana myös kodinhoitajia. Hyvinkäällä lastensuojelun henkilöstö on saanut vuoden kestävästä lisäkoulutuksesta lastensuojelun avohuollon lisäkoulutuksen nimellä. Koulutuksessa tutustuttiin, ja muodostettiin yhteishenkeä. Osa lakkautetun lastenkodin ohjaajista siirtyi tekemään avohuoltoa perheisiin ja osallistui koulutukseen. (Holopainen 1996, 22-23) Hollolan perhetyöntekijöistä toinen on koulutukseltaan sosiaaliohjaaja ja toinen sosionomi. Molemmat ovat saaneet ratkaisukeskeisen työn koulutusta. (Saarinen 1998) Raumalla perhetyöntekijät ja sosiaalityöntekijät käyvät vuoden mittaista ratkaisukeskeisen perhetyön koulutusta. Täydennyskoulutusta katsottiin tarvittavan, jotta ammattitaito riittäisi muuttuneisiin lastensuojelun työtehtäviin. (Saarinen 1996,16)

5.2. Sosiaalityöntekijöiden ja perhetyöntekijöiden työnjako ja asiantuntijuus

Järjestöt tekevät perhetyönimikkeen alla monenlaista ennaltaehkäisevää työtä lapsiperheissä ja tarjoavat erilaisia palveluja toimien itsenäisesti. Mannerheimin lastensuojeluliitto tarjoaa perhetyötä esim. lapsiperheprojektin puitteissa perheille, joissa odotetaan lasta tai joissa on alle 3-vuotiaita lapsia tarkoituksena ehkäistä vaikeuksien kärjistymistä. (Mll, Lapsiperheprojekti, toimintakertomus 1998,3)

Laitoksien perhetyössä ja erityisesti lastensuojelun avohuollon tukitoimena tehtävässä perhetyössä sosiaalityöntekijä on tiiviisti mukana.

Perhetyössä on kyse moniammatillisesta yhteistyöstä, jossa vanhempien ja lasten näkökulmat ovat tasavertaisina mukana ammattilaisten näkökulmien rinnalla. (Dufva-Laitinen & Mönkkönen 1996, 93) Dufva-Laitinen & Mönkkönen (1996, 93) näkevät sosiaalityöntekijän asiantuntemuksena kokonaistilanteen hallinnan ja lastensuojelutyön ehtojen ja arvoperustelujen tuntemisessa. Sosiaalityöntekijä toimii asiakkaan voimavaroja tukevan verkoston toiminnan arvioijana ja näkökulmien yhdistäjänä. Sosiaalikasvattajan osaamisessa puolestaan korostuu kasvatuksellinen näkökulma. Kodinhoitajat taas pystyvät luontevasti työskentelemään asiakkaiden kodeissa ja tukemaan selviytymistä arjessa em. tutkijoiden mukaan. (emt. 1996, 93)

Synnöve Karvinen näkee postmodernissa yksilöiden yhteiskunnassa kansalaisten ja asiantuntijoiden suhteen muodostuvan uudenlaiseksi. Ammatillisuutta luodaan muutoksessa ja muuttuvissa moniammatillisissa yhteistyösuhteissa. Sosiaalityön ammatillinen asiantuntijuus on hajoamassa niin tieto-opillisesti kuin työnjaollisestikin. (Karvinen 1996, 32)

Sosiaalityöntekijä toimii perhetyössä päättävässä asemassa silloin kun kyseessä on lastensuojelun avohuollon tukitoimi. Hän tekee esityksen perhetyön aloittamisesta avohuollon tukitoimena ja myös aikanaan esityksen perhetyön lopettamisesta. Hän toimii usein myös perhetyöntekijän tukijana ja neuvonantajana, koordinoi yhteistyötä ja pitelee kaikkia naruja käsissään. Perinteisessä sosiaalityössä sosiaalityöntekijälle on kuulunut psykososiaalinen vuorovaikutukseen perustuva työ, joka perhetyössä on

siirtynyt perhetyöntekijälle. Perhetyöntekijä tekee tätä työtä asiakkaan kotona kotitöiden yms askareiden ohessa.

Esimerkiksi Alvari-kotipalvelun tulee toimia yhteistyössä paikallisten viranomaisten kanssa. (Niemi 1995,19) Palvelusopimusta tehtäessä sosiaalityöntekijä, Alvari-työntekijä ja asiakasperhe ovat mukana ja allekirjoittavat sopimuksen. Lapsen edun vaatiessa Alvari-työntekijä ottaa viipymättä yhteyttä sosiaaliviranomaisiin. (Niemi 1999,40)

Myös Mannerheimin lastensuojeluliitto toimii yhteistyössä palvelujen tilaajan kanssa. Sosiaalityöntekijä on mukana yksilöllistä hoitosuunnitelmaa laadittaessa. Huvituksen perhetyöntekijät ovat usein jatkohoidossa mukana. (Lapsen maailma 5/95, 30-31)

Tampereen perhetukikeskukset tekevät yhteistyötä asiakkaan asioihin liittyvien viranomaisten kanssa. Eniten yhteistyössä ollaan sosiaalityöntekijän kanssa. Asiakkaat perhetukikeskukseen tulevat alueen sosiaalityöntekijän kautta. Aluksi sosvitaan neuvottelu, johon perhe, sosiaalityöntekijä ja perhetyöntekijä osallistuvat ja tekevät yhdessä suunnitelman perheen tukemiseksi. Viranomaisvastuu lapsesta säilyy sosiaalityöntekijällä, joten yhteistyön toimiminen on tärkeää. Perhetyöntekijä vastaa avotyön sisällöstä, mutta mikäli työskentelyn kuluessa ilmenee lastensuojelullisten toimien tarvetta, hän tiedottaa asiasta sosiaalityöntekijälle. (Tuurala 1992, 56-57)

Samalla tavalla työskennellään myös Kärjenmäen perhetukikeskuksessa Takalan (1998,19) mukaan: Ratkaisuneuvotteluun osallistuvat perhe,

sosiaalityöntekijä ja perhetyöntekijä sopien yhteisesti tavoitteista joihin pyritään. (emt. 1998,19)

Raumalla pyritään niin ikään aluksi sopimaan tavoitteista. Tavoitteet ovat Saarisen mukaan asiakkaiden tavoitteita kuitenkin lastensuojeluun kuuluvien pakkotoimien rajoissa. (Saarinen 1996,5) Samaa käytäntöä korostetaan muissakin kuntien sovelluksissa käytettävissä olevan kirjallisen aineiston mukaan.

Marketta Kolari kuvaa moniammatilliseen työskentelyyn liittyviä ristiriitaisuuksia Kuopion perhetukikeskuksien työnohjausryhmän kokemusten pohjalta. Työnohjausryhmässä oli mukana perhetyössä mukana olevat ammattiryhmät, eli sosiaalityöntekijöitä, kodinhoitajia ja avotyötä tekeviä ohjaajia. (Kolari 1996,78)

Aluetoimiston sosiaalityöntekijä arvioi perheen tuen tarpeen yhdessä asiakkaan kanssa ja siirtää perheen asioiden hoitamisen perhetukikeskukseen. Sosiaalityöntekijä ottaa kokonaisvastuun perheiden kanssa tehtävästä avotyöstä, sekä asiakasperheestä että perheessä työskentelevästä avotyötä tekevästä työparista. Perhetukikeskuksen ohjaaja työskentelee perheen auttajana työparinaan useimmiten kodinhoitaja. Ristiriitoja syntyi työntekijöiden näkemuserojen ja odotusten ja toiveiden kohtaamattomuudesta. Työssä suuntautumisessa oli eroja, jotka johtuivat ammatillisten taustojen ja koulutuksen erilaisuudesta. (Kolari 1996,83)

Perhetyössä painottuu yhteistyö, mutta perhetyöntekijän työ on kuitenkin varsin itsenäistä. Avohuollon tukitoimena tehtävässä perhetyössä lastenkodin ohjaajalla tai muulla perhetyöntekijällä ei ole

laitoksen muun henkilökunnan tukea samalla tavalla kuin osastotyössä. Työ on näin ollen itsenäisempää, mutta myös yksinäisempää. Perhetyöntekijä vastaa työn sisällöstä ja pyrkii toteuttamaan asetettuja tavoitteita ammattitaitoonsa ja henkilökohtaisiin vuorovaikutustaitoihinsa tukeutuen. Työn onnistuminen perustuu suureksi osaksi perheen ja työntekijän väliseen kontaktiin.

Vuorovaikutukseen perustuvan auttamistyön siirtyminen sosiaalityöntekijältä perhetyöntekijälle on työnjaollinen ratkaisu, joka vaatisi ammattiryhmien välistä keskustelua asiantuntijuudesta ja työnjaosta.

6 PERHETYÖN PERIAATTEIDEN TARKASTELUA

Synnöve Karvinen kirjoittaa hyvinvointivaltion ammattikuntien asiantuntemuksen sovittamisesta monimutkaistuvaan asiantuntijuuksien ja työnjaon kokonaisuuteen. Sosiaalityössä tapahtuu tehtävänsiirtoja, laitospaikkojen karsimista ja avohuollon uudelleenjärjestämistä. (Karvinen 1996,42)

Uuden lastensuojelulain myötä perhekeskeinen työskentelytapa on saanut vahvan aseman. Avohuollon tukitoimiin lastensuojelussa on panostettu, uusia työmuotoja kehitetty. Lama ja laitoksien purku ovat niin ikään pakottaneet kehittämään avohuollollisia työskentelytapoja.

Perinteisen lastensuojelutyön byrokraattisuutta ja asiantuntijakeskeisyyttä on kritisoitu. Vastapainoksi on kehitetty työskentelymuotoja, kuten perhetyö, jotka perustuvat työntekijöiden "maallikkoudelle" ja asiakkaan omiin kykyihin auttaa itse itseään. Työskentely on tällöin voimavarasuuntautunutta ja usein ratkaisukeskeistä. (vrt. luku 4 s. 44,45,47,48)

Työskentely asiakkaan kotona edellyttää asiakkailta yhteistyöhalua ja motivoituneisuutta ja sitoutumista tavoitteisiin, joista on yhdessä sovittu.

Kuitenkin lastensuojelun asiakkaissa on usein myös yhteistyöhön motivoitumattomia.

Perhetyön käsitys perheestä näyttää tarkoittavan biologisia vanhempia ja lapsia. Omaisverkostoja toivotaan löytyvän tueksi. Perhetyön yleisenä periaatteena on kautta linjan "koko perheen" tukeminen. Julkilausutusti työkäytännöt ovat sukupuolineutraaleja: puhutaan "vanhemmista" ja "koko perheestä" eikä

keskitytä yksittäisten perheenjäsenien erityisongelmiin. (Forsberg 1998,210) Perheenjäsenten yksilöllisyys jää näkymättömäksi, perhesuhteiden merkitys eri perheenjäsenille, esim. sukupuolen mukaan jää erittelemättä.

Pyrin tässä luvussa tarkastelemaan kriittisesti perhetyötä ja sen periaatteita. Uuden perhetutkimuksen näkökulmasta ymmärrys perheestä rakentuu perhepuheen kautta. Perhetyön perhepuhe sisältää termejä perhe, koti, vanhemmuus, perhetyö ja sisältää myös käsityksiä perhe-elämästä ja perhesuhteiden laadusta, vastuusta, tunteista jne. Neuvotteluissa ja keskusteluissa työntekijät ja asiakkaat pyrkivät yhteisymmärrykseen tavoitteista ja periaatteista. Asiantuntijakeskeisyyttä on perhetyön piirissä kritisoitu. Ottamalla asiakkaat mukaan tavoitteenasetteluun, pyritään tasa-arvoisuuteen. Kuitenkin perhetyön lähtökohtana voi olla huostaanoton välttäminen, jolloin asiakas on altavastaajan roolissa ja tasa-arvoisuus voi olla näennäistä. Työntekijöiden usein keskiluokkaiset arvot ja perhekäsitykset hyväksytään "yhteisymmärryksessä".

6.1 Vanhemmuudessa tukeminen

Sosiaalityöntekijät valitsevat perhetyön asiakkaiksi yleensä lastensuojeluperheitä, joiden ongelmat ovat senlaatuisia, että niihin voidaan vaikuttaa vanhemmuudessa tukemalla.

Erittäin vaikeat ongelmat, kuten pahoinpitely tai insesti, vaativat toisenlaista puuttumista. Esim Raumalla on rajattu tällaiset ongelmat perhetyön ulkopuolelle (Saarinen 1996,5)

Vanhemmuudessa voidaan myös tukea monin eri tavoin, perhetyön ei pitäisi olla ainut menetelmä. Erilaisia avohuollon tukitoimia tulisi kehittää.

Vanhempien motivoituneisuus perhetyöhön nähdään välttämättömänä, jotta he sitoutuvat yhteistyöhön. Tampereella vanhempien toivotaan osallistuvan suunnitteluun, jotta he sitoutuisivat yhteistyössä laaditun suunnitelman mukaiseen työskentelyyn. (Tuurala 1992,28) Seinäjoelle perhe saa itse asettaa tavoitteensa Takalan mukaan (1998, 8) Yhteisessä diskurssissa tavoitellaan yhteisymmärrystä, mielikuvaa "perheestä" ja perhe-elämästä, jollaista kohti työskennellään. Hyviin tuloksiin pyritään valikoimalla huolellisesti asiakkaat, joiden kanssa perhetyön menetelmin työskennellään. Perhetyön lähtökohta, vanhemmuudessa tukeminen, positiivisuus ja myönteisten voimavarojen löytäminen, on toteutettavissa vain joidenkin perheiden kohdalla. Motivoitumattomien asiakkaiden ja kaikkein vaikeimpien lastensuojeluongelmien hoitaminen jää sosiaalityöntekijöiden pohdittavaksi, niihin on löydettävä muunlaiset auttamiskeinot ja asiantuntevat yhteistyökumppanit.

Sosiaalityöntekijät joutuvat kantamaan viimesijaisen vastuun raskaasta lastensuojelutyöstä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tehtävä on miettiä mitä keinoja jää, kun perhetyötä ei voida toteuttaa. Vaikeimmissa tapauksissa ainoaksi keinoksi jää huostaanotto. Perhetyön piiristä nouseva lastensuojelun tarpeellisuuden kyseenalaistaminen ja perhetyön/lastensuojelutyön vastakkainasettelu ihmetyttävät sen vuoksi.

Vanhemmuuteen tukeuduttaessa on syytä pohtia myös lapsen asemaa työskentelyssä.

Perhekeskeiseen työskentelyyn usein liittyvä ratkaisukeskeinen työote painottuu aikuisten kanssa työskentelyyn ja silloinkin enemmän työntekijä- kuin asiakaslähtöisesti. Viranomaisverkostot, joiden kanssa toimitaan yhteistyössä, eivät nekään välttämättä ole kovin lapsilähtöisiä, summaa Pösö (1997.153) viime aikojen tutkimustuloksia.

Maritta Törrönen (1994.70) toteaa perhekeskeisen elämäntulkinnan ja perhetyön lastensuojelun ainoana työmenetelmänä mahdollisesti jättävän ulkopuolelle lapsia, joilla ei ole perinteistä perhettä tai jotka kuuluvat kahteen perheeseen. Ne perheet, joiden elämänideaalit ovat toisenlaiset, saattavat leimautua tai syrjäytyä kulttuurisen perhe-elämän ihannoinnin seurauksena.

Ihanne toimivasta ydinperheestä on havaittavissa perhetyön esimerkkien (luku 4) taustalla.

Hyvä suhde biologisiin vanhempiin nähdään perhetyössä edellytyksenä lapsen tasapainoiselle kehitykselle ja lapsen erottaminen kodista ja vanhemmista taas uhkana kehitykselle. (Tuurala 1992, 20) Kuinka sitten käytännössä lapsen ja vanhempien suhteen kehittymistä parempaan suuntaan tuetaan? Perhetyö ilmoittaa tavoitteekseen vaikuttaa perheen sisäiseen vuorovaikutukseen myönteisesti.

Perhetyön kuvauksissa perhetyö on arkisia kotitöitä ja keskustelua niiden lomassa. Vanhempien työtaakkaa helpottamalla pyritään auttamaan lasta. Perhetyön esimerkeissä kerrottiin esim. uupuneitten

yksinhuoltajaäitien kanssa työskentelystä. Äidin saadessa joskus omaa aikaa, hän jaksaa paremmin huolehtia lapsesta.

Perhetyö onkin usein muun lastensuojelutyön tapaan työskentelyä äitien kanssa. Kivisen mukaan 68% lastensuojelun asiakkaiden päämiehistä on naisia ja äitejä.

Perhetyön periaate - vanhemmuudessa tukeminen - näin ollen käytännössä tarkoittaa usein äidin tukemista. Perhetyön perhepuhe on sukupuolineutraalia, mutta naisten huolenpitovastuu lapsista näyttää perhetyön piirissäkin itsestäänselvältä.

6.1.1. Aikuisnäkökulma - lapsinäkökulma

Vanhemmuuteen tukeutumisessa piilee vaara, että lapset jäävät sivuhenkilöiksi, kuten perinteisessä lastensuojelutyössäkin kritiikin mukaan usein tapahtuu. Luvun 4 esimerkeissä korostetaan juuri vanhempien kanssa työskentelyä ja heidän tukemistaan. Esimerkiksi Joensuun Vanamossa vanhempien kasvatusvastuuta korostetaan ja lasta koskevia päätöksiä tehtäessä vanhemmat ovat aina läsnä. (Alpola & Hurskainen 1992, 49-51)

Lapsen yksilöllisyyden ja voimavarojen näkeminen ja huomioonottaminen ja mahdollisuus osallisuuteen työskentelyssä on tärkeää tiedostaa ja ottaa huomioon perhetyössä. Tarvitaan myös tutkimustietoa perhetyön mahdollisuuksista tukea "perhettä" lasta osallistavalla tavalla.

Lapsen asemasta perhetyössä on vähän tutkimustietoa. Forsbergin (1998.265) etnografia pyrki vertailemaan sosiaalitoimistojen ja perhetukikeskuksien

asiantuntijakäytäntöjä myös lasta osallistavien kehysten lapsikuvien kautta.

Perhekeskeisyyden kehukseen perustuvassa työskentelyssä, joka on perhetukikeskusten ja sosiaalitoimistojen pääasiallinen työmenetelmä, lapsi nähdään osana perhekokonaisuutta. Työskentely on kaksinkertaisen aikuiskeskeistä: vanhempi- ja asiantuntijakeskeisyys jättävät lapsen sivuhenkilön asemaan. (emt. 1998.265)

Vertaiskokemuksen kehukseen perustuva työskentely, jossa lapsi hahmottuu osana lapsiryhmää, on vasta kokeiluasteella.

(1998.265)

Riitta Säntti (1993.98) näkee lastensuojelussa puutteellisia valmiuksia kohdata lapsi autonomisena subjektina, jonka perusoikeuksia kunnioitetaan. Myös Kananoja ja Turunen (1996.78) korostavat, että sosiaalitoimistojen työkäytännöissä on syytä vahvistaa lapsen näkökulmaa ja työskentelyä lapsen kanssa. He näkevät perhetyön - tehostetun perhetyön ja muun kotona tapahtuvan auttamisen - hyvänä työmenetelmänä, joka mahdollistaa lapselle turvallisen ihmissuhteen ja vanhempien ohjaamisen vastaamaan lapsen tarpeisiin kun huolenpidossa on puutteita alkoholiongelman tai mielenterveysongelman vuoksi.

Mielestäni perhetyö antaa hyvän mahdollisuuden myös lapsen näkökulman huomioon ottamiselle. Tiiviissä yhteistyössä sosiaalityöntekijällä ja perhetyöntekijällä on mahdollisuus tietoisesti pohtia myös lapsen asemaa työskentelyssä.

Maritta Törrönen on tutkinut lasten arkea laitoksessa. Hän toteaa, että lapset osallistuvat aktiivisesti aikuisten kanssa arjen rakentamiseen. He liittoutuvat tai ottavat etäisyyttä tunteiden avulla kanssaihmiisiin.

He voivat myös säädellä keskinäisen kanssakäymisen laatua ja henkistä välimatkaa suhteessa toisiin ihmisiin, esimerkiksi laitoksissa työskenteleviin ammattilaisiin (tai samoin varmasti perhetyöntekijään tai sosiaalityöntekijään perhetyössä.) (Törrönen 1999, 128-129)

Tarja Heino on tutkiessaan lastensuojeluasiakkuuden määrittymistä havainnut, että asiakirjoissa lapset ovat näkymättömiä lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheen kuvauksissa, mutta lapsi on sosiaalityön huolen kohteena ja lapsinäkökulma implisiittisesti olemassa jo ennen sen kirjaamista asiakirjoihin. (1997. 377-378) Heino pohtii myös ovatko aikuis- ja perhenäkökulmat vastakkaisia lapsinäkökulmalle ja painottaa, että "aikuis- ja perhenäkökulman selvittäminen ja perhekeskeinen työ voivat

palvella sekä tapauksen alkujäsennyksen yhteydessä että prosessin edetessä lapsen näkökulmasta tarpeellista voimavarasuuntautunutta sosiaalityötä: Lapsen lähiyhteisön (vanhempien) resursseja tuetaan, jotta vanhemmat voivat tukea lasta."

Tämä vanhempien voimavarojen tukeminen on perhetyössäkin pyrkimyksenä ja voi näin palvella lapsen etua.

Heino näkee lastensuojelun asiakkuuden sisällöltään muuntuvana käsitteenä. Oleellista ei ole se, kuka on asiakkaana (äiti, lapsi vai joku muu perheenjäsen) vaan se, että lapsen näkökulma on työskentelyn lähtökohtana. Heino ei siis usko lapsinäkökulman puuttumiseen, vaikka se on asiakirjoissa näkymätön. Työskentely saattaa tapahtua aikuisen kanssa, mutta sosiaalityön kulttuurissa em. tutkijan kokemuksen mukaan aikuisilla on ensi- ja viimesijainen vastuu lapsista ja pyrkimys

toimia oikeudenmukaisesti ja hienotunteisesti eri osapuolien suhteen. (emt. 1997.378)

Myös perhetyössä lapsinäkökulmaa tulisi pitää työskentelyn lähtökohtana, ja usein varmasti perhetyössäkin lapsinäkökulma on läsnä Heinon kuvaamalla tavalla implisiittisesti. Perhetyössä on mahdollista ottaa lapsi myös konkreettisemmin mukaan työskentelyyn ja vuorovaikutukseen. Esim. Hollolassa selvitetään aluksi, tarvitseeko joku perheenjäsen erityisesti apua. (Saarinen, 1998, 20)

6.1.2 Äidin ja isän vanhemmuus

Perhetyön sukupuolineutraali perhepuhe hämärtää ja peittää näkyvistä yksittäisten perheenjäsenten erityisongelmat.

Käytännön perhetyö on useimmiten työskentelyä yksinhuoltajaäidin kanssa. Esim. Ristiinassa asiakkaskunta koostuu mm. vauvan saaneista teiniäideistä ja loppuunväsyneistä yksinhuoltajaäideistä. (Lipsanen 1996,20-21) Samoin Helsingissä suurin osa perhetyön asiakkaista on yksinhuoltajaäitejä. (Saarinen 1999, 18) Forsberg totesi yksinhuoltajaäitien suuren lukumäärän perhetukikeskusten perhetyön asiakkaina suuntaavan työskentelyä naisten ja äitien erityisiin pulmatilanteisiin. Yksinhuoltajaäitejä kuvattiin usein väsyneiksi ja voimattomiksi. Yksinäisyys ja verkostojen puute olivat elämäntilanteelle tyypillisiä. Heille naistyöntekijät järjestivät esim. rentoutusta ja jalkahierontaa ja mahdollisuuden osallistua naisryhmään. Naisryhmässä oli mahdollisuus irrottautua lastenhoidosta, saada omaa aikaa, virkistäytyä ja harrastaa. (Forsberg 1998,212-213) Myös muissa perhetyön

esimerkeissä yksinhuoltajaäideille haluttiin antaa omaa aikaa, jotta he jaksaisivat paremmin lasten kanssa. Parhaimmillaan perhetyö onnistuu tukemaan äitejä syyllistämättä heitä ongelmista ja uupumuksesta. Väsyneet äiditkin nähdään hyvinä äiteinä.

Perhetyön piiriin valikoituvien lastensuojeluperheiden ongelmana on usein puuttuva tai vaikea isä, joka aiheuttaa ongelmia. Sosiaalisen verkoston puuttuessa yksinhuoltajaäiti uupuu, kun puolisoista ei ole tukea. Isän merkitystä ja yhteistä yhtäläistä vanhemmuutta on kuitenkin korostettu ja ajettu sisään sosiaalityöntekijöitten ja muiden perheen kanssa työskentelevien viranomaisten toimesta viime vuosina.

Forsberg ym (1994.176 toteavat sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden painottavan äidin ja lapsen suhteen isän ja lapsen suhdetta tärkeämmäksi. Naisten huolenpito ja vastuu lapsesta vaikuttaa luonnollisemmalla ja itsestäänselvemmältä kuin miesten. Perheen tärkeys naiselle otetaan itsestäänselvänä myös koulukodissa tyttöjen osalta korostamalla kodinomaisuutta ja painottamalla perhetaitoja elämässä tärkeinä taitoina. (emt. 1994.177)

Isien saaminen mukaan työskentelyyn on ollut vaikeaa ja voidaankin kysyä pitääkö naisten (sosiaalityöntekijöiden, äitien) ottaa vastuu miesten mukaan saamisesta. Kuitenkin erilaisia kokeiluja, isäryhmiä ja lapsiryhmiä on meneillään (esim. isätyö Helsingissä, Suoninen.1999.20 ja vertaiskokemusten kehukseen nojaavat työskentelymuodot lasten kanssa, Forsberg.1998.265).

Käytännön tasolla isyys on kuitenkin marginaalisempi ilmiö Forsbergin mukaan. Sosiaalitoimiston isä on "kaivattu, toivoton ja uhkaava". (emt. 132,135)

Anu Pylkkänen (1996.47) kyseenalaistaa miesten vanhemmuusoikeudet, koska naiset kuitenkin kantavat päävastuun vanhemmuudesta.

Lastensuojelutyön asiakasperheiden päämiehistä on siis suurin osa, 68 % naisia. Yksinhuoltajaäitien asiakkuuden painottuminen on herättänyt tutkijoissa kysymyksiä sukupuolen vaikutuksesta palveluiden kohdentamisessa. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä ja lastensuojelun asiakkaista on naisia. Kivinen pohtii, herkistytäänkö palveluverkostossa herkemmin naisten ongelmille. On myös pohdittu, missä määrin on kysymys naisiin kohdistetusta erityisestä vanhemmuuden ja äitiyden kontrolloinnista. (Kivinen 1994, 144)

Toisaalta on nähtävissä myös merkkejä uudeltaisesta isyydestä. Saija Kauhasen tutkimien uuden sukupolven isien pyrkimyksenä oli irrottautua perinteisestä isän mallista omaksumalla poikkeavan ajattelu- ja toimintatavan. Nuoret isät tavoittelivat isyyden laajentamista uusille alueille ja halusivat osallistua tiiviimmin perhe-elämään ja olla läheisempiä lapsilleen kuin heidän omat isänsä. Kauhasen tutkimien uuden polven isien perheissäkin kuitenkin kodinhoidosta päävastuun kantoivat heidän puolisonsa. (Kauhanen. 1998.63.)

Perhetyöntekijä Jari Smedberg puolestaan on kokeillut uudentyyppistä työskentelyä Helsingin Kivikossa. Hän vetää isäryhmää osana Mannerheimin lastensuojeluliiton lapsiperhe-projektia. Tavoitteena on yhteinen ja vastuullinen vanhemmuus. Vanhemmuutta pyritään

vahvistamaan, vanhemmille korostetaan, että he ovat oman lapsensa asiantuntijoita. (Suoninen. 20-21)

Perhetyössä korostuu sukupuolineutraalisti vanhemmuudessa tukeminen. Kappaleen 4 esimerkeissä isyys nousee esiin vain mainintoina puuttuvasta isästä tai vaikeudesta saada isiä mukaan perhetyöhön. Isiä toivotaan mukaan, koska miehen mallia pidetään lapselle tärkeänä. Mielestäni isän mukaan saaminen työskentelyyn ei ole aina lapsen etu. Joissain perheissä väkivaltainen isä uhkaa lasten ja äidin turvallisuutta ja toimii kyseenalaisena miehen mallina. Forsbergin mukaan hänen tutkimiansa perhetukikeskusten työntekijät nostivat esiin vaihtoehtoisia miehen malleja. Lähipiirin turvalliset mieshahmot edustivat joskus kaivattua jatkuvuutta lapsen elämässä.

Isähahmon ei siis tarvinnut välttämättä olla juuri biologinen isä. (emt. 1998, 218)

6.1.3 Lapsen suojeleminen vai perheen tukeminen

Perhetyön oppaat (esim. Insoo Kim Berg,) korostavat lapsen oikeutta elää biologisten vanhempien kanssa kotiympäristössä. Lapsen suojelun tarvetta ei luvun 4 perhetyön esimerkeissä juuri tuoda esiin. Insoo Kim Berg kiistää suojelun tarpeen kokonaan. (emt.1991.4) Lapsen suojelun tarpeen kiistäminen voi liittyä käsitykseen lapsesta; lasta ei nähdä yksilönä vaan perheensä osana.

Kivisen mukaan lastensuojelulla pyritään toisaalta ennaltaehkäisemään ongelmien kasautumista, toisaalta vastaamaan lapsen tarpeisiin ja oikeuksien turvaamiseen silloin kun muut järjestelmät perheestä laajempiin

sosiaalisiin järjestelmiin ovat pettäneet. (emt. 1994, 141).

Tilanteet, joissa vanhemmat eivät kykene huolehtimaan lapsen tarpeista erilaisista tukitoimista huolimatta, ovat sosiaalityöntekijälle tuttuja. Tarja Pösön mukaan juuri lapsen suojeleminen on lastensuojelun ensisijainen tehtävä ja vastaa lastensuojelulain lapsen oikeuksia korostavaa henkeä. Oikeus olla joutumatta esim. väkivallan kohteeksi perheessä, pitäisi taata lapselle riippumatta lapsen "perhetilanteesta" tai yhteistyön vaikeutumisesta perheen kanssa. (Pösö 1995, 47)

Perhetyössä työskentelevät eivät mielellään käytä lastensuojelun käsitettä kuvaamaan työtään, perhetyö nimitys kuvaa monien mielestä paremmin työn laatua. Perhetyö nimitys peittää näkyvistä esim. sukupuolten erilaisen aseman. Perheeltään (käytännössä usein isältään) suojelua tarvitsevat lapset eivät kuulu perhetyön piiriin. Vanhemmat nähdään lapsensa luonnollisimpana tukena

Ajattelu vanhemmuudesta voimavarana merkitsee auttamista vanhemmuuden tukemisen kautta. Työskentely suunnataan vanhempiin ja heidän olosuhteisiinsa. Forsbergin (1998. 289) tutkimien perhetukikeskuksien ns. optimismin sääntö estää tunnistamasta vanhempien negatiivisia puolia ja mahdollista julmuuttakin lasta kohtaan. Vanhemmista halutaan uskoa hyvää. Perhekeskeisyys lähtökohtana niin ikään vaikeuttaa perheenjäsenten erilaisen aseman näkemistä ja lapsen erityisien ongelmien näkemistä perheessä, lapsi niveltyy aina osaksi perhettään. (emt. 289)

Lapsen suojeleminen perhetyössä on yhtä kuin perheen tukeminen. Suomessakin perhetyön koulutuksessa käytetyn Insoo Kim Bergin Perhekeskeisen työn oppaan mukaan lapsen poistaminen perheestä on aina vahingollista " riippumatta siitä minkälaisen pahoinpitelyn tai laiminlyönnin kohteena lapsi on." (emt. 1990.4) Vanhemmuutta halutaan tukea, vaikka vanhemmuus muodostaisi uhkan lapsen kehitykselle. Esimerkiksi isän väkivaltaisuus voi olla tällainen uhka.

Kuitenkin esim. Leena Valkonen (1995.102) toteaa perhehoitonoorten vanhempisuhteita selvittävässä tutkimuksessaan, että vaikka lapset

huostaanoton jälkeen ikävöivät alkuperäisvanhempiaan, on huostaanotto heille helpotus, sillä järkyttävimmät asiat ovat tapahtuneet ennen huostaanottoa. Valkonen toteaa, että jossain tulee vastaan raja lapsen kestokyvyille ja lojaalisuudelle vanhempaansa kohtaan: " kun lapsi on esimerkiksi tarpeeksi nälissään ja tarpeeksi peloissaan tarpeeksi paljon, tunneside lapsen ja vanhemman välillä jää syntymättä tai katkeaa." (emt. 1995.102).

Valkonen (1995.107) toteaa, että on jatkettava kysymistä, mihin lapsi vanhempiaan tarvitsee, jotta tiedetään mistä ja

mihin lapsia sijaishuollossa pelastetaan. Hänen haastattelemiensa perhehoitonoorten vastauksissa vanhemmuuden tärkeistä sisällöistä korostuivat vastuu, kasvatus, rakkaus, yhteisyys ja biologisuus. (emt.1995.88) Tarja Pösö kiinnittää huomiota avioerojen lisääntymisen myötä muodostuviin uudenlaisiin vanhemmuussuhteisiin, joiden perusta ei ole biologinen. Hän näkee, että vanhemmuussuhteiden ensisijaistaminen ei olisi aina perusteltua. Pösö arvioi myös, että kaikki

lapset eivät kaipaa kotia ja perhettä tuekseen, koska kokemukset kodista ja vanhemmista voivat olla traumaattisia. (emt. 1995. 90-92)

Käytännössä sosiaalityöntekijällä on merkittävä rooli perhetyön käynnistämisessä ja hän valitsee perheet, joiden kohdalla katsoo perhetyöstä olevan hyötyä. Perhetyöntekijän ja perheen kanssa yhdessä arvioidaan, olisiko perhetyö sopiva tukimuoto ja missä muodossa, kuinka usein jne. Joillakin paikkakunnilla perhetyötä käytetään huostaanottojen välttämiseen tai pitkittämiseen. Tällöin perhetyöntekijä joutuu ottamaan kantaa huostaanoton tarpeeseen, vaikkakaan hän ei itse päätöstä joudu valmistelemaan.

Useimmiten kuitenkin perhetyötä tehdään ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna avohuollon tukitoimena.

6.2 Kuntien säästötoimet ja huostaanottojen välttäminen

Useimmissa luvun 4 esimerkeissä tuotiin esiin kuntien säästötoimet, joiden vuoksi oltiin pakotettuja miettimään uudenlaisia työmuotoja lastensuojeluun. Laitossijoituksiin entisessä määrin ei ole varaa, lastensuojelulaitoksia on lakkautettu.

Timo Tuurala on kehittänyt autettavuusluokituksen asiakasperheiden tavoitteiden ja edellytyksien ja olosuhteiden perusteella. Tampereella on Tuuralan mukaan uudenlaisessa järjestelmässä kyetty hoitamaan

avohoidossa lapsia, joiden tilanne aiemmin olisi vaatinut kiireellistä huostaanottoa. (emt. 1992.87)

Säästötoimet eivät kuitenkaan olleet ensisijainen peruste perhetyölle, lähinnä ne toimivat liikkeellepanevana sysäyksenä avohuollon tukitoimien kehittämiseksi. Kuitenkin esim. ristiinalainen perhetyöntekijä (Lipsanen.1996.21) tuo esiin, että päättäjille ei kannata puhua henkisistä arvoista, joita perhetyön avulla saavutetaan, vaan päättäjät kuuntelevat mieluummin laskelmia saavutetuista säästöistä.

Sosiaalityöntekijän näkökulmasta huostaanoton välttäminen perhetyön perusteena tuntuu kaikkein kyseenalaisimmalta perustelulta. Jos puutteet lapsen huolenpidossa on todettu niin suuriksi, että huostaanottoon on ryhdyttävä, tuntuu lapsen edun kannalta kyseenalaiselta lähteä pitkittämään huostaanottoa perhetyöllä. Tällainen tilanne on varmasti vaikea myös perhetyöntekijän kannalta. Vanhemmat voidaan saada motivoitua yhteistyöhön, kun muita vaihtoehtoja huostaanoton lisäksi ei ole tarjolla, mutta onko vaihtoehto lapsen kannalta paras mahdollinen.

Myös perhetyön tasa-arvoperiaate jää näennäiseksi, jos asiakas suostuu yhteistyöhön välttyäkseen huostaanotolta.

Joissakin perhetyön esimerkeissä todettiin, että huostaanoton pitkittämisen lisäksi vanhempien suhtautumista lapsen sijoitukseen kodin ulkopuolelle voitiin perhetyön avulla muokata myönteisemmäksi.

Vanhempien tukemiseen huostaanottoprosessissa ja sen jälkeen on varmasti syytä kiinnittää huomiota. Perinteisesti sosiaalityöntekijä on toiminut vanhempien tukena (mikä voidaan nähdä ristiriitaisenakin asiana) ja vanhempia on ohjattu myös terapiaan tarpeen vaatiessa.

6.3 Byrokraattisuuden ja asiantuntijakeskeisyyden kritiikki

Mönkkösen (1996.51) mukaan ihmissuhdeasiantuntijuus voidaan nähdä ammattiauttajan kykynä tunnistaa ja tulkita asiakkaan ongelmia. Asiantuntijalla on asiakkaan toimintaan liittyvää tietoa ja valtaa.

Jokisen ym.(1995.20) mukaan asiakkuudesta neuvotellaan asiakkaan ja työntekijän välisissä kohtaamisissa. Näihin neuvotteluihin liittyy kielellistä valtaa, tulkintojen tekemistä ja määrittelyä; asiakas voi jäädä altavastajaan asemaan.

Anneli Pohjola tarkastelee asiakkuutta sosiaalityössä: työn kohteena asiakas ei voi olla samalla viivalla työntekijän kanssa. Asiakkaan positiiviset voimavarat peittyvät näkyvistä. (emt. 1993.68) Sosiaalityössä sekoittuvat kontrolli ja auttaminen, kontrolli on aina ongelmallista auttamissuhteessa. Pohjola pohtii asiakkuuden käsitteen uudelleen määrittelemistä kansalaisuuden pohjalta palveluiden käyttäjänä. Kuitenkin sosiaalityön kontrollifunktio tuottaa ongelmia palvelun käyttäjän käsitteelle. Palveluiden käyttäjien näkökulmasta palvelukulttuuri merkitsee siirtymistä osallistumisesta osallisuuteen: ihminen on itse aktiivisesti mukana oman elämänsä suunnittelussa ja arvioinnissa. Palveluiden käyttäjä on yhteistyökumppani ja yhteistyö voi jatkua akuutin käsittelyn jälkeenkin. (emt.1993.71-72)

Petri Kinnusen mukaan kansalaisen autonomisuus edellyttää heihin kohdistetulta kontrollilta kykyä tunnistaa oikeutuksensa ja toiminnan seuraukset ja taitoa minimoida haitat. Kinnusen mukaan vastuun

rationaliteetti edellyttää 1. samastumista toisen hyvinvointiin, 2. oman toiminnan seurauksien tunnistamista, 3. toiminnan seurauksien ennakoimista ja vastuunottamista sekä 4. arvokriittisyyden tunnustamista, tunnustetaan, että arvot eivät ole vaihdettavissa. (Kinnunen. 1997. 122)

Uudet työmenetelmät sosiaalityössä ovat syntyneet osittain kritiikkinä asiantuntijavaltaisuudelle. Niissä korostetaan asiakaslähtöisyyttä, tasavertaisuutta, ja vastavuoroisuutta ja ne hyödyntävät asiakkaan ja hänen verkostojensa voimavaroja. Kuitenkin asiakkaiden tasavertaisuus voidaan kyseenalaistaa. Retoriikalla voidaan pyrkiä piilottamaan vallankäyttö.

Tiedon valta voi Mönkkösen mukaan olla este asiakaslähtöisyydelle. (1996.54) Hän painottaa kuitenkin, että tietoa ja taitoa tarvitaan vaikeiden ongelmien ratkaisemisessa sosiaalityössä. (emt.1996.60)

Asiakaslähtöisyys, palvelun ja itsemääräämisen periaate ovat julkilausutusti päämääränä esim. Tampereen perhetyössä, Alvari-perhetyössä ja Mannerheimin lastensuojeluliiton erityispalveluissa lapsiperheille. (Tuurala.1993.18, Niemi. 1999. 24, MLL:n esite) Perhetyön korostetaan perustuvan vapaaehtoisuuteen ja edellytyksenä on asiakkaiden motivaatio muutokseen ja yhteistyöhön. Tuettavat perheet osallistuvat tuen suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä perhetyöntekijän ja sosiaalityöntekijän kanssa. Kun perhetyötä tehdään vaihtoehtona huostaanotolle, perheelle ei jää juuri valinnanvaraa, vaan se on mukana välttääkseen huostaanoton.

Ratkaisukeskeinen lyhytterapia ja verkostotyö ovat syntyneet asiakkaan vajavuuksiin ja ongelmiin painottuneiden työtapojen kritiikistä. (Mönkkönen. 1996.60)

Perhetyö hyödyntää ratkaisukeskeisyyden ja systeemisten perheterapioiden oppeja; vuorovaikutukseen perustuva työote vaatii teoreettista pohjaa ja lisäkoulutusta, asiantuntijuutta.

Perhetyössä halutaan painottaa asiakkaiden omien voimavarojen merkitystä ja nähdä jokainen oman elämänsä asiantuntijana. Perhetyöntekijät kokevat pääsevänsä lähelle autettaviaan. Onko lastensuojelun uusien työmuotojen, kuten perhetyön asiakkaiden omien voimavarojen korostamisessa ja ratkaisukeskeisyydessä osittain kysymys ajattelusta, että jokainen on oman onnensa seppä?

Syrjäytymistä ei tällöin nähdä yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden seurauksena, vaan omaa vastuuta korostetaan? (Rosen mukaan, Karvinen 1996, 42)

Perhetyössä se merkitsee käytännössä äitien perhevastuun korostamista.

Vaihtoehtoisesti sosiaalityö voisi pyrkiä vähentämään byrokraattisuutta ja sosiaalitoimistoihin umpioitumista voimavarapainotteisella sosiaalityöllä. Se on Kariston mukaan muutostyötä, jonka tehtävänä on saada asioita ja ihmisiä liikkeelle eli tuottaa ns. empowermentiä. On mentävä mukaan erilaisille arkielämän areenoille, asukastiloihin, kansalaiskahviloihin, kirjastoihin, vapaaehtoisverkostoihin, kaupunginosatapahtumiin. (Karisto 1997, 142-143)

Lastensuojelussa sosiaalityöntekijöillä ei moninaisten työtehtäviensä vuoksi ole mahdollisuutta keskittyä yhteen perheeseen kovin intensiivisesti. Perhetyöntekijällä on perhetyöstä tuotetun kirjallisen aineiston perusteella aikaa asiakkaille, heillä ei ole sosiaalityöntekijöiden tapaan minuuttiaikataulua. Työskentelyssään he haluavat välttää perinteisen sosiaalityön menetelmien kritisoituja asiantuntijakeskeisyyttä, ongelma-keskeisyyttä, menneisyyden korostamista ongelmien syynä. Perhetyöntekijän rooliin ei kuulu lastensuojelupäätöksien toimeenpanemista, joten asiakkaat eivät koe heitä kontrolloivina, kuten sosiaalityöntekijä usein koetaan. Perhetyön työnjaossakin sosiaalityöntekijälle jää ikävä kontrolloijan rooli silloin kun perhetyöllä ei voida auttaa, vaan joudutaan esimerkiksi sijoittamaan lapsi kodin ulkopuolelle.

6.4. Positiivisuus työskentelyn lähtökohtana

Perhetyöntekijät korostavat positiivista asennoitumista asiakkaisiin ja työskentelyyn tärkeänä lähtökohtana. Asiakkaita ei tuomita eikä syyllistetä. Esim. Raumalla Saarisen mukaan (1996,5) perhetyöntekijä antaa positiivista palautetta, vanhemmat halutaan vapauttaa syyllisyydestä. Heikkoonkin vanhemmuuteen suhtaudutaan kannustavasti ja rohkaisevasti. (esim. Forsberg.1998.209-210) Joskus liiallinen positiivisuus voi estää näkemästä lapsen olosuhteiden puutteellisuudet. Vanhemmista halutaan uskoa vain hyvää.

Forsbergin vertailussa perhetukikeskuksien lapset määriteltiin kilteiksi, rauhallisiksi, mukaviksi, iloisiksi ja kekseliäiksi kun taas sosiaalitoimistojen lapsilta puuttuivat myönteiset ominaisuudet. Lisäksi heiltä puuttui turvaa, huolenpitoa ja materiaalisia seikkoja. (emt. 1998.273-274). Kyseessä on työntekijöiden näkökulma, josta ehkä voidaan päätellä jotain suhtautumisesta lapsiin asiakkaina. Sosiaalitoimiston kielteiseen kuvaukseen vaikuttaa lastensuojeluilmoitusten sisältö. Ilmoittajat ovat huolissaan lapsesta ja kuvaavat seikkoja, jotka lapsessa ja tämän käyttäytymisessä huolestuttavat. Nämä seikat tulevat kirjatuiksi. Kuitenkin sosiaalityöntekijä voi lapsen tuntiessaan nähdä hänessä myös myönteisiä seikkoja ja voimavaroja.

Myös Törrösen mukaan sosiaalityöntekijöiden asiakirjoissa kuvataan lähinnä lasten pahoinvointia. (emt.1994.56) Lapsen omia näkemyksiä ja toiveita ei juurikaan tuotu esiin. Lapsella ei kuvauksissa ollut autonomiaa Törrösen mukaan. (emt.67). Törrönen haluaa kysyä, miten lastensuojelu voisi hyväksyä useammanlaisia elämäntapoja ja kenen ehdoilla erilaisuuden hyväksyntä tapahtuu? (emt. 1994.70) Oman työkokemukseni perusteella sosiaalityöntekijät ovat varsin suvaitsevaisia suhteessa asiakkaiden elämäntapoihin, mutta kuten Törrönen (1994,70) toteaa "Lapsen tarvitsemaa kasvuympäristöä ja autonomiaa on vaikea määritellä yksiselitteisesti." Perhetyö voi antaa tietoa kasvuympäristöstä ja lapsen asemasta perheessä päätöksien ja jatkotyöskentelyn pohjaksi. Lähtökohtana on oltava kuitenkin lapsen suojeleminen, silloin kun lapsen kehitys ja terveys vaarantuvat.

Perhetyön ja ratkaisukeskeisen työskentelyn positiivisuutta ja suvaitsevaisuutta ei sellaisenaan ole mahdollista siirtää sosiaalitoimistojen lastensuojelutyöhön: pakkotoimet ja huostaanotot edellyttävät myös negatiivisten ja lasta uhkaavien olosuhteiden esille tuomista. Kontrollitehtävien ei kuitenkaan pitäisi estää näkemästä esim. lapsen positiivisia ominaisuuksia.

6.5 Ratkaisukeskeisyys

Merkittävänä tietopohjana perhetyössä vaikuttaa ratkaisukeskeinen terapia. Suuri osa perhetyöntekijöistä on saanut ratkaisukeskeisen työn koulutusta. Esitellyistä perhetyön sovelluksista ainakin Mannerheimin lastensuojeluliiton perhetyöntekijät, Tampereen, Seinäjoen, Joensuun, Rauman ja Hollolan perhetyöntekijät ovat saaneet ratkaisukeskeisen työn täydennyskoulutusta.

Ratkaisukeskeisiä työmenetelmiä ovat kehittäneet esim. Steve de Shazer (esim. teos *Ratkaisevat erot*, 1995) ja Insoo Kim Berg. Bergin *Perhekeskeisen työn opasta* (1991) on hyödynnetty perhetyön ja muun perhekeskeisen työn koulutuksessa. Se antaa yksityiskohtaisia ohjeita käytännön työskentelyyn. Bergin perhetyöohjelman lähtökohdat ovat systeemiteoreettiset.

De Shazerin mukaan ratkaisukeskeinen terapia on vuorovaikutusta, erilaisia kielipelejä, jotka keskittyvät poikkeuksiin, tavoitteisiin ja ratkaisuihin. (emt. 1995.8) Ratkaisukeskeinen terapeutti hyväksyy asiakkaan kuvauksen tilanteestaan ja keskittyy alusta asti niihin seikkoihin, jotka toimivat asiakkaan elämässä. (emt. 1995.76)

Ratkaisukeskeisellä työskentelyllä perhetyössä pyritään tavoitteen saavuttamiseen asetettujen aikarajojen puitteissa. Asiakas ohjataan auttamaan itse itseään työskentelyn edetessä. Sosiaalista verkostoa pyritään saamaan tueksi.

Ratkaisukeskeisyys ei välttämättä liity perhetyöhön, muunkinlaisista lähtökohdista tehdään perhetyötä. Sen sijaan systeeminen käsitys perheestä liittyy perhekeskeiseen työskentelyorientaatioon olennaisesti. Ratkaisun avaimia etsitään ennen kaikkea nykyhetkestä, vuorovaikutuksesta tai kuvitteellisesta tulevaisuudesta. Positiivisuus kytkeytyy myös ratkaisukeskeisyyteen.

Useimpia perhe- ja lyhytterapian suuntauksia voidaan näin ollen pitää ratkaisukeskeisinä. (Tarkkasen mukaan, Alpolo & Hurskainen. 1992.22)

Verkostotyö liittyy olennaisesti ratkaisukeskeiseen työmenetelmään, joskin kyseessä on myös kaksi eri menetelmää. Asiakkaan sosiaalisesta verkostosta saattaa löytyä arjen voimavaroja ja asiakkaalle merkityksellisiä suhteita tueksi. (Arnkil. 1991. 147-148).

Yksilön kaikki sosiaaliset kontaktit muodostavat hänen sosiaaliset verkostonsa. Ensisijaisia verkostoja ovat perhe, suku, ystävät ja naapurit, toissijaisia esimerkiksi itseapuryhmät, kolmannen verkoston muodostaa vapaaehtoistoiminta ja neljännen ammattiauttajat. (Kotakari U. & Rusanen, T. 1996)

Verkostotyössä työskennellään enemmän ratkaisujen kuin ongelmien kanssa. Viranomaisyhteistyö on tärkeässä asemassa, työskentelyssä etsitään tukea asiakkaan sosiaalisista verkostoista ja myös vapaaehtoistyöstä ja päivätoiminnasta. (Arnkil. 1991. 147) Perhetyön kuvauksissa tukea haetaan silloin kun mahdollista

naapureista, sukulaisista, omaisista. Esimerkeissä ei tullut esiin toissijaisiin verkostoihin tukeutuminen ammattiauttajia lukuunottamatta.

Ratkaisukeskeiset terapeutit vaalivat ennakkokäsityksiä, jotka lisäävät terapeutin ja asiakkaan välistä yhteistyötä ja suovat asiakkaalle mahdollisuuksia. Voimia ja mahdollisuuksia painottavat ennakkokäsitykset auttavat myös luomaan itseään toteuttavia ennusteita. (O'Hanlon & Weiner-Davis.1990.46-47)

Ratkaisukeskeisessä terapiassa huomio kiinnitetään toimiviin asioihin ihmisen elämässä sen sijaan että korostettaisiin ongelmia. (Alpola & Hurskainen. 1992. 22)Kontrollin sijasta halutaan tukea. Arnkil & Eriksson tuovat esiin teoksessaan "Kenelle jää kontrollin Musta Pekka -kortti?", että myös ratkaisukeskeiseen tukemiseen liittyy kontrollia: asiakas voi tarjota ratkaisutapana tilanteeseen entisenlaista "ongelmallista ongelmanratkaisua", jolloin tätä vahingollista ratkaisutapaa pyritään välttämään ja ehdotetaan uudenlaisia toimintatapoja.(emt. 1996.208) Työskentelyyn sisältyy myös ongelmatulkintoja ja työntekijän omia intentioita, työntekijä toimii oman kulttuurinsa sisällä intentioidensa ohjaamana. Intentiot eivät välttämättä ole täsmällisiä, mutta työntekijä tulee kuitenkin rajanneeksi asiakkaan valintoja ratkaisun löytämisessä. Työntekijällä on oma käsityksensä normaalista, hyvästä ja poikkeavasta. Arnkilin & Erikssonin mukaan asiakastilanteessa on vastatusten kaksi kulttuuria - asiakkaan ja työntekijän - ja työntekijällä on kotikenttäetu. Em. tutkijat väittävät myös, että ratkaisukeskeinenkin työntekijä ratkoo ongelmia.

Ratkaisupuhe sisältää ongelmanmäärittelyn ja ongelmanmäärittely on normatiivista. (emt.210) Asiakaslähtöisyyssään ei voi aina toteutua ratkaisukeskeisessä lastensuojelutyössä: Työntekijä joutuu työskentelemään lastensuojelujärjestelmää kontrolloivien järjestelmien toivomien muutosten suuntaan. Mikä tahansa asiakasta tyydyttävä muutos ei kelpaa ratkaisuksi lastensuojelutyössä. (emt. 216). Tämä on otettu huomioon perhetyössä, esim. Raumalla ratkaisukeskeisyyttä sovelletaan lastensuojeluun kuuluvien pakkotoimien rajoissa. (Saarinen.1996.5) Toinen kysymys on työnjako perhetyössä, mikäli pakkotoimet nähdään tarpeellisena. Saako silloin sosiaalityöntekijä tukea perhetyöntekijältä vai jääkö hän yksin kontrolliin Musta Pekka -korttia pitelemään.

Ratkaisukeskeisen koulutuksen katsottiin Tampereen perhetukikeskuksissa tukevan muutosta ja antavan pohjan asiakastyölle. Auttamisen katsottiin edellyttävän perhetyöntekijältä kykyä ja valmiutta myös asenteiden tasolla myönteiseen ja terapeuttiseen yhteistyöhön perheen kanssa. Työntekijät toimivat jo koulutusvaiheessa asiakastyössä, minkä katsottiin osaltaan varmistavan tiedon ja koulutuksen siirtymistä käytännöksi. (Tuurala.1992.31)

Nuoriso- ja perheasema Vanamossa Joensuussa koulutuksella katsottiin olevan perhetyön tavoitteita yhtenäistävä vaikutus. Kasvatustyöhön liittyvien terapeuttisten menetelmien opiskelun nähtiin kuuluvan työpaikalle, kun peruskoulutuksella on saatu valmius jatko-opiskeluun. Koulutus yhtenäisti Alpolan & Hurskaisen mukaan ohjaajien hajanaista tietämystä systemisistä menetelmistä. (emt. 1992.40)

Mielestäni olisi tarpeen miettiä, onko perheterapian puolelta levinnyt ratkaisukeskeisyys ainoa oppi johon voidaan tukeutua perhetyössä ja sosiaalityössä yleensäkin. Vaikeissa lastensuojelullisissa ongelmissa ratkaisukeskeisyyden anti jää vähäiseksi. Lapsikeskeisyyden nousu, lapsen oikeuksien painottuminen, lapsen oikeus suojeluun edellyttävät myös vaihtoehtoisia menetelmiä ja asiantuntijuutta. Systeminen käsitys perheestä rajoittaa myös näkökulmaa työskenneltäessä perheenjäsenten kanssa. Yksilöllisyys, perheenjäsenet naisina, miehinä, tyttöinä, poikina, isinä ja tyttärinä jne jää taka-alalle korostettaessa perhekokonaisuutta ja perheenjäseniä nimenomaan tämän kokonaisuuden osasina.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni osoittaa, että perhetyö on laajeneva, moninainen työmuoto, jonka suosio selittyy osin kuntien säästövaatimuksilla. Kunnat ovat olleet pakotettuja kehittämään halpoja työmuotoja.

Perhetyötä tehdään lastensuojelun avohuollon tukitoimena ja lastenkodeissa laitoshoidossa ja avotyönä. Laitoshoidossa sijoitettujen lasten vanhemmat ovat työskentelyssä mukana. Laitoksen henkilökunta koordinoi yhteistyötä. Sosiaalityöntekijä kutsutaan mukaan yhteisneuvotteluihin.

Avotyössä sosiaalityöntekijä on tiiviisti mukana yhteistyössä ja hänellä on viranomaisvastuu lapsesta.

Järjestöt tekevät myös itsenäisesti perhetyönimikkeen alla monenlaista ennaltaehkäisevää työtä perheiden parissa.

Avohuollossa asiakkaat perhetyöhön ohjaa sosiaalityöntekijä, joka vastaa yhteistyöstä ja kantaa kokonaisvastuun työskentelystä. Yhteistyöhön osallistuvien viranomaisten ja perhetyöntekijän sekä asiakkaiden välisessä diskurssissa perhe rakentuu: vastuut, huolenpidon järjestäminen, sosiaaliset suhteet ja niiden laatu nousevat huomion kohteeksi. Tunteet, toiminta, arvot ja sopimukset ovat perhepuheen keskeisiä elementtejä perhetyössä.

Perhetyön taustalla vaikuttaa ihanne toimivasta ydinperheestä, vaikka perhekäsitystä ei olekaan selkeästi tuotu esiin tai tietoisesti määritelty. Perhetyössä korostetaan "normaalisuutta" : lapsen on

hyvä kasvaa ja kehittyä kotona biologisten vanhempien kanssa.

Kuitenkin lastensuojeluperheiden todellisuus on toisenlainen. Liikkeelle olisi lähdettävä asiakkaiden moninaisista perhekokoonpanoista, joissa huolenpito- hoiva- ja vastuusuhteet jäsentyvät.

Perhetyössä tuen tarpeen taustalla nähdään perheongelmat, joissa tuetaan vanhemmuuden kautta. Käytännössä asiakkaana on useimmiten yksinhuoltajaäiti. Isien mukaan saamisen vaikeus perhetyöhön tuli esiin perhetyön kuvauksissa. Perhetyökin on näin pitkälti äitien perhevastuuseen tukeutuvaa, kuten perinteinen lastensuojelutyökin. (vrt. Forsberg ym.1994.183). Äidin vanhemmuudelta vaaditaan enemmän, äidin vastuu lapsistaan on perhetyössäkin luonnollisempaa kuin isän. Isiä on vaikea saada työskentelyyn mukaan. Usein isät aiheuttavat ongelmia perheelle uhkaavalla käytöksellä. Joissakin tapauksissa isät eivät lainkaan pidä yhteyttä perheeseen.

Myös lapsen voimavarat tulisi nähdä. Petri Virtanen viittaa Sundelin Wahlstenin tutkimukseen, jossa pyrittiin selvittämään muun muassa lapsen sopeutumiskykyä suhteessa kasaantuvaan huono-osaisuuteen riskioloissa elävien lasten osalta. (Virtanen. 1995. 52) Lapsen näkökulmaa perhetyössä olisi syytä vahvistaa, vaikka aikuis- ja lapsinäkökulmat eivät välttämättä ole ristiriidassa.

Intensiivinen työskentely kotiympäristössä antaa hyvät mahdollisuudet myös lapsen mukaan ottamiseen. Sosiaalityöntekijä ja perhetyöntekijä voisivat myös

yhteistyössä tietoisesti ottaa lapsen aseman keskusteluun ja lapsen perhetyöhön uudella tavalla. Lapsen ja vanhempien välisen suhteen tukemisesta perhetyön menetelmin tarvitaan myös tutkimustietoa.

Perhetyöntekijä voi sosiaalityöntekijän asemasta toteuttaa "maallikkona" työtapaa, johon sosiaalityöntekijällä ei ole mahdollisuutta tehtävänkuvansa vuoksi. Perhetyöntekijä välttyy sosiaalityöntekijän työhön sisältyvältä kontrollin ja tuen ristiriidalta. Kuitenkin julkilausutusti asiakaslähtöinen ja tasa-arvoinen yhdessä työskenteleminen voi kätkeä taakseen työntekijälähtöistä tavoitteenasettelua ja vallankäyttöä.

Joskus asiakkaan puolelle asettuminen voi aiheuttaa ristiriitojakin sosiaalityöntekijän kanssa. Näkemys tilanteesta voi olla erilainen.

Perhetyöllä voidaan auttaa esim. uupuneita yksinhuoltajaäitejä, mielenterveysongelmista ja alkoholi-ongelmista toipuvia. Kyseenalaiselta sen sijaan tuntuu perhetyö huostaanoton pitkittämiseksi säästöjen vuoksi. Linjausta, millaiset perheet kuuluvat perhetyön piiriin, olisi ehkä tehtävä. Olisi myös jatkettava työmuotojen kehittämistä. Huono-osaisuuden kasautuminen ja moniongelmaisuus vaativat toisenlaista asiantuntijuutta ja pitkäaikaisempaa, joustavaa työskentelyä.

Perhetyö on syntynyt osittain laman seurauksena, laitoshoidon kustannuksissa on pyritty saavuttamaan säästöjä jalkauttamalla lastenkotien työntekijöitä. Koska perhetyö on niukkojen resurssien työmuoto, se soveltuu mielestäni parhaiten lastensuojelun

ennaltaehkäiseväksi työmuodoksi "lievemmissä" ongelmissa.

Perhetyöntekijöillä on enimmäkseen ratkaisukeskeisen työn koulutus, joka viitoittaa työskentelyä ja eroaa perinteisestä lastensuojelutyöstä. Se antaa myös uudenlaisen mahdollisuuden lastensuojeluperheiden tukemiseen niissä tapauksissa, joissa sitä voidaan soveltaa. Ratkaisukeskeinen työote voi myös rajoittaa perhetyötä. Kaikkiin sosiaalisiin ongelmiin ei löydy nopeita ratkaisuja. Nopeisiin tuloksiin pääseminen asetettujen aikarajojen puitteissa ei ole lastensuojelun vaikeissa, usein sukupolvesta toiseen jatkuneissa ongelmissa mahdollista. Huono-osaisuuden kasaantuminen ja moniongelmaisuus lastensuojeluperheissä vaativat toisenlaisien työtapojen kehittämistä.

Perhetyö ja ratkaisukeskeinen työote ovat muodikkaita työmuotoja, jotka kuitenkin vaativat rinnalleen vaihtoehtoisia työtapoja. Säästövaatimukset ovat pakottaneet kehittämään halpoja työmuotoja. Nyt tarvitaan kuitenkin mahdollisuus pohtia ja kehittää työmenetelmiä vaikeiden, moniongelmaisten lastensuojeluperheiden tukemiseksi.

Uuden perhetutkimuksen näkökulmasta perhetyön periaatteet näyttäytyvät varsin perinteisinä. Ne tukeutuvat ydinperheideologiaan ja äidin perhevastuuseen. Maallikkoauttajat ovat todellisuudessa ratkaisukeskeisen täydennyskoulutuksen saaneita ammattilaisia, joilla on asiakkaan toimintaan liittyvää tietoa ja valtaa. He pyrkivät vaikuttamaan perheenjäsenten väliseen vuorovaikutukseen.

Positiivisuus ja ratkaisukeskeisyys sulkevat perhetyön piiristä moniongelmaiset ja vaikeat lastensuojelun asiakkaat.

Perhetyö toimii hyvin ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä. Sen avulla voidaan auttaa kuitenkin vain pientä osaa asiakkaista lastensuojelun laajassa kentässä.

Olen pyrkinyt tutkielmassani paneutumaan perhetyön muotoihin ja suosion syihin, sen perhekäsitykseen ja taustasitoumuksiin. Tutkimustapa on osittain olosuhteiden ja resurssien sanelema. Kolmen lapsen työssä käyvänä äitinä opiskeluun tarvittava aika vaatii hieman järjestelyjä. Minulla oli mahdollisuus olla muutama kuukausi pois töistä ja sinä aikana keskittyä tutkielmaani.

Empiirinen aineisto esim. perhetyön kohteena olevista perheistä olisi antanut monipuolisempaa tietoa, mutta haastattelun vaatimat järjestelyt, tutkimuslupien käsittely yms olisivat vieneet aikaa. Omalta paikkakunnalta riittävää määrää perheitä ei olisi löytynyt. Toiselle paikkakunnalle matkustaminen olisi sekin vaatinut aikaa. Haastattelukaan ei välttämättä olisi tuottanut toivottua tietoa. Olisi ehkä ollut vaikea saada riittävän suurta määrää perheitä mukaan, erityisesti niitä perheitä, joissa perhetyöllä ei saavutettu asetettuja tavoitteita.

Keräämäni kooste perhetyön muodoista ei ole kattava: puhelinyhteyksien avulla en saanut materiaalia kaikista kuntakohtaisista sovelluksista, joita olisin halunnut esitellä. Lastensuojelun työmuotojen kehittämisen kannalta olisi kuitenkin tärkeää saada tietoa perhetyön

toteuttamisesta kunnissa. Erityisesti asiakkaiden kokemuksista puuttuu tutkimustietoa.

Perhetyön käytännön tutkiminen ilman empiiristä aineistoa jättää monia kysymyksiä avoimiksi. Tietoa tarvitaan vanhemman ja lapsen suhteen tukemisesta käytännössä perhetyön keinoin.

Hannele Forsbergin (1998) käyttämä etnografinen menetelmä, jossa tutkija seuraa tutkittaviaan, olisi todennäköisesti ollut paras menetelmä valitsemani aiheen tutkimisessä. Myös asiakkaan näkökulmaa olisi ollut mahdollista saada mukaan etnografisella tutkimuksella, mutta toteuttaminen olisi vaatinut runsaasti aikaa ja resursseja.

Lastensuojelun työmuotojen kehittämisen kannalta on tärkeää saada lisää tutkimustietoa perhetyöstä, mutta myös toisenlaisien työmenetelmien kehittämiseen olisi panostettava.

LÄHTEET

Alanen Leena.1994. Perhelapsuus ja lasten perheys - 'perhe' lasten näkökulmasta. Teoksessa Linna, P. (toim.).Perhe. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Sarja C Nro 6. Tampere: Tampereen yliopisto, jäljennepalvelu.

Alpola, Matti & Hurskainen Petri. 1992. Ratkaisukeskeinen työote lastensuojelussa. Perhekeskeisen työn sisältöjen kehittäminen Nuoris- ja perheasema Vanamossa. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki: Painopörssi Oy

Arnkil, Erik. 1991. Keitä muita tässä on mukana. Viisi artikkelia verkostoista. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 23/1991

Arnkil, Erik. 1991. Peilejä. Hypoteeseja sosiaalityön ristiriidoista ja kehitysvyöhykkeestä. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 5/1991. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa. 1996. Kenelle jää kontrollin Musta Pekka - kortti? Stakes, tutkimuksia 63. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Beck, Ulrich. 1999. Työyhteiskunnan tuolle puolen. Janus 3/1999-10-31.

Berg, Insoo Kim. 1991. Perhekeskeisen työn opas.Käytännön vihjeitä lastensuojeluun. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto

Dufva-Laitinen, Virpi & Mönkkönen, Kaarina. 1996. Vaihdettaanko joukkuetta ? Lapsen kuunteleminen perhekeskeisessä työssä. Teoksessa Metteri, Anna (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityöntekijäin liitto. Helsinki: Oy Edita Ab
Enävaara, Leena. Vantaa panostanut perhetyöhön. Socius 1997; (3); 4, 11-12

Forsberg Hannele.1994. Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä. Stakes. Tutkimuksia 42. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Forsberg Hannele.1995. Perhe ja elämän eväät. Teoksessa Jokinen ym(toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Forsberg, Hannele.1995. Sosiaalitoimiston isä: kaivattu, toivoton ja uhkaava. Teoksessa (toim. Eräsaari L., Julkunen, R. ja Silius H.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Forsberg, Hannele. 1998. Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Lastensuojelun keskusliitto. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy

Forsberg, Hannele & Kuronen Marjo & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen,Aino. 1991. Kun perhe hajoaa ja on kuitenkin kaikkialla. Sosiaalipolitiikka 1991, vol.16. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Vammala.

Forsberg Hannele & Kuronen Marjo & Pösö Tarja & Ritala-Koskinen Aino. 1994. Perheongelmat ja asiantuntija-käytännöt. Teoksessa Heikkilä, M. ja Vähätalo K.(Toim.) Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Tampere: Tammer-Paino.

Forsberg-Kupias Hannele, Salminen Tuula. 1986. Perheen merkitys ja perheeseen kohdistuva sosiaalityö. Perhekeskeisen sosiaalityön käsitteen ja funktion tarkastelua yhteiskuntakehityksen valossa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 81 1986. Tampere: Tampereen yliopisto, jäljennepalvelu

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. 1990. What Is Family? London & Toronto: Mayfield Publishing Company

Heino, Tarja. 1997. Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Stakes: Tutkimuksia 77. Helsinki: Stakes

Henriksson, Lea. 1998. Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka. Tampereen yliopisto. Terveystieteen laitos. Stakes, tutkimuksia 88. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Tampere: Tammerpaino

Holopainen, Katja. Hyvinkäällä lakkautettiin lastenkoti ja siirryttiin avohoitoon: perhetyötä huostaanottojen vähentämiseksi. Kuntalehti 1996. 16, 22-23

Jaakkola, Jouko. 1994. Vaivaisten holhouksesta köyhäinhoitoon. Teoksessa Armeliaisuus, Yhteisöapu, sosiaaliturva. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino

Jokinen, A. & Juhila, K. & Pösö, T. 1995. Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Jokinen ym. (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä : Gummerus Kirjapaino Oy

Julkunen, Raija. 1995. Julkinen ja yksityinen hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Eräsaari, L., Julkunen, R. & Silius, H. (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Kananoja Aulikki ja Turunen Merja-Maaria. 1996. Tähän suuntaan lastensuojelu. Teoksessa Mäenpää Johanna ja Törrönen Maritta. Dokumentoitu lapsi - Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Stakes Aiheita 4/1996. Helsinki: Stakes monistamo

Karisto, Antti. 1997. Kaupunkisosaalityö tulee. Teoksessa Viialainen R. ja Maaniittu M.(toim) "Tehdä itsensä tarpeettomaksi". Jyväskylä: Gummerus

Karvinen Synnöve. 1996. Sosaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopion yliopiston julkaisuja E.Yhteiskuntatieteet 34.Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Karvinen, Synnöve. 1996.Hajoaako sosaalityö ? - Havaintoja sosaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta. Teoksessa Metteri, Anna (toim.) Moniammatillisuus ja sosaalityö. Sosaalityöntekijäin liitto. Helsinki: OY Edita AB

Kauhanen Saija. 1998. Kohti uudenlaista isyyttä. Yht.pol.tutkimuksia. Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan ja fil. laitos. Joensuu: Joensuun yliopistopaino

Kinnunen, Petri. 1997. Sosaalityön elämishjelmat. Teoksessa Viialainen, r. ja Maaniittu, M. (toim.)"Tehdä itsensä tarpeettomaksi". Jyväskylä:Gummerus

Kivinen, Tarja. 1994. Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. Stakes. Tutkimuksia 45. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Kempainen Martti & Lehtinen Leena(toim). 1988. Kuka minusta nyt huolehtii. Lastensuojelulaitosten esittelyä. Lastensuojelun keskusliitto. Julkaisu 83. Jyväskylä: Gummerus Oy kirjapaino

Kolari, Marketta. 1996. Perhetukikeskuksen avotyön aloitus työnohjausaineiston valossa. Teoksessa Metteri, Anna (toim) Moniammatillinen sosaalityö. Sosaalityön vuosikirja 1996. Sosaalityöntekijäin liitto R.Y. Helsinki: Oy Edita Ab

Kotakari, Ulla ja Rusanen, Timo. 1996. Mihin kansalaiset turvautuvat. Teoksessa Matthies ym.(toim.)Välittävät verkostot. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy

Kuronen, Marjo. 1995. Naiset kohtaavat neuvolassa. Teoksessa Eräsaari & Julkunen & Silius (toim) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Kuronen, Marjo. 1993. Lapsen hyväksi naisten kesken. Tutkimus äitiys- ja lastenneuvolan toimintakäytännöistä. Stakes: Tutkimuksia 35. Helsinki: Stakes.

Lapsemme-lehti. 4/1998.

Lapsen asialla. 1990. Lastensuojelun keskusliiton julkaisu. Helsinki: Painopörssi Oy

Lehtonen, A., Lehtonen, M. Puhakka, A. 1987. Kotipalvelu sosiaalihuollon työmuotona. Kirjayhtymä: Helsinki. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

Lipsanen, Seija. 1996. Jalkautetulla perhetyöllä voidaan vähentää lasten huostaanottoja. Lapsen maailma 1996 ; 55; 9, 20-21

Morgan, David. 1996. Family Connections. An Introduction to Family Studies. Cambridge.: Polity Press.

Mutka, Ulla. 1998. Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. SoPhi 27. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Muuri, Anu. 1998. Lapsen elatus, huolto ja lastensuojelu 1997. Tilastoraportti. Stakes. 23/1998. Helsinki: Stakesin monistamo

Mäenpää, Johanna ja Törrönen, Maritta. 1996. Dokumentoitu lapsi. - Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Stakes. Aiheita 4/1996. Helsinki: Stakesin monistamo

Mönkkönen, Kaarina. 1996. Asiantuntijasta asiantutkijaksi. Teoksessa Anna Metteri (toim). Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön

vuosikirja 1996. Sosiaalityöntekijöiden liitto Ry.
Helsinki: Oy Edita Ab

Niemi, Helena(toim.). 1999. Alvarit auttavat. Ensi- ja turvakotien liiton Alvari-perhetyö 10 vuotta. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 22. Hämeenlinna: Karisto Oy

Nieminen, Urpu.1983.Perhekeskeinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki.

Nupponen, Ritva & Simonen, Leila. 1983. Kodinhoitajan tehostettu perhetyö. Valtakunnallisen kokeilun loppuraportti. Mannerheimin lastensuojeluliitto, lapsiraportti A 41/1983.

O'Hanlon, W.& Weiner-Davis, M. 1990. Ratkaisut löytyvät. Psykoterapian uusi suunta. Helsinki: Tammi

Palokari, Sirpa. Huvituksessa etsitään toimivaa perhettä.Lapsen maailma 1995; 54; 5, 30-31

Pohjola, Anneli. 1993. Asiakas sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa(toim. Granfelt Riitta ym) Monisärmäinen sosiaalityö.Sosiaaliturvan keskusliitto, sarja sosiaalityö 1. 2.painos.Jyväskylä 1996: Gummerus kirjapaino Oy

Pulma, Panu. 1987. Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Pulma P. ja Turpeinen, O. Suomen lastensuojelun historia. Helsinki : Lastensuojelun keskusliitto.

Pylkkänen Anu.1996. Käännekohtia vanhemmuuden oikeudellistamisen historiassa. Teoksessa Vanhemmuuksia. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Helsinki: Yliopistopaino

Pösö, Tarja. 1990. Pahantapaiset perhehoitoon! Laitoshuollon, sen kritiikin ja yhden vaihtoehdon tarkastelua. Teoksessa Suomalainen sosiaalityö. Sosiaalipolitiikka 1990:2. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Pösö, Tarja. 1993. kolme koulukotia. Tampereen yliopisto. Acta Universitas Tamperensis ser A vol 388. Tampere: Tammerpaino

Pösö, Tarja. 1994. Laitos lapsen etuna. Teoksessa toim. Törrönen, Maritta. Lapsen etu ja viidakon laki. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki: Painopörssi Oy

Pösö, Tarja. 1996. Lasten pahoinpitely lastensuojelussa - ollako vai eikö olla? Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat, konstruktionistinen näkökulma. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Pösö, Tarja. 1997. Lastensuojelu - uudet teemat, vanhat kysymykset. Teoksessa "Tehdä itsensä tarpeettomaksi?" toim. Viialainen r ja Maaniittu M. Stakes. Raportteja 213. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Rajavaara, Marketta. 1992. Tavallisesta perheestä tapaukseksi. Sosiaalitoimiston asiakastyö arvioinnin kohteena. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Rauhala, Pirkko-Liisa. 1996. Miten sosiaalipalvelut tulivat sosiaaliturvaan? Teoksessa Sipilä ym. Sosiaalipalvelujen Suomi. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Rauhala, Pirkko-Liisa. 1996. Sosiaalipalvelut käytäntönä. Teoksessa Sipilä ym. Sosiaalipalvelujen Suomi. Juva: WSOY:n graafiset laitokset

Ritala-Koskinen. Aino. 1993. Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston monistuskeskus.

Saarinen, Erja. Ruori kääntyy kielteisestä myönteiseen; Raumalla koulutetaan ratkaisukeskeiseen työhön. Sosiaaliturva 1996. 84, 11, 4-7

de Shazer, Steve. 1995. Ratkaisevat erot. Ratkaisukeskeinen terapia auttamistyössä. (W.W. Norton

& Company. 1991.) Jyväskylä 1995: Gummerus Kirjapaino Oy

Siltanen, Anja-Riitta.1991. Rangaistuksesta kuntoutukseen, eristyksestä perheterapiaan. Valtion huoltoloitten ja koulukotien kehityslinjoja. Sosiaalhallituksen julkaisuja 21/1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus

Simonen, Leila.1996. Muuttuva hyvinvointivaltio. Teoksessa toim. Kovalainen, A & Simonen, L. Sosiaali- ja terveysalan yrittäjäyys. Juva: WSOY:n graafiset laitokset

Sinervo, Timo.1993. Työn raskaan viihtyjät. Sosiaalialan työntekijät ja työn organisointi. Stakes. Raportteja 111. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino oy

Suoninen, Lea.1999. Isätyön tavoitteena yhteinen ja vastuullinen vanhemmuus. Sosiaaliturva 3/99, 20 -21

Takala, Marianne. 1998. Perhetukikeskuksen perhetyö asiakkaiden ja työntekijöiden kuvaamana. Erityistason perheterapiakoulutus. Lopputyö. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus & Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto

Saarinen, Erja. 1999. "Reilulla pelillä pärjätään vanhempien kanssa.". Sosiaaliturva 1999. (87); 3. 18-19

Suoninen, Lea. Isätyön tavoitteena yhteinen ja vastuullinen vanhemmuus. Sosiaaliturva 1999;(87); 3.20-21)

Tuurala T. 1992. Avautuva laitos. Lastensuojelun porrasteisen palvelujärjestelmän kehittymisen ensimmäinen vuosi.Suomen kaupunkiliitto. Helsinki: Kaupunkien talon painatuskeskus.

Tuurala, Timo.1993. Lastensuojelusta perheiden tukemiseen. Perheiden palvelujen kehittäminen Tampereen perhetukikeskuksissa. Helsinki: Suomen kuntaliitto

"Toimintamalli" tehostetussa perhetyössä. Perhetyön projektin raportti. Vaasa.1995.

Törrönen, Maritta .1994. Tulkittu lapsi. Teoksessa (toim. Törrönen, M.) Lapsen etu ja viidakon laki. Lastensuojelun keskusliitto.Julk.94. Helsinki: Painopörssi

Törrönen, Maritta. 1999. Lasten arki laitoksessa. Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Yliopistopaino

Uusitalo, Hannu. 1995. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva: Wsoy:n graafiset laitokset

Valkonen, Leena.1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. Stakes tutkimuksia 52.Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy

Vuori, Jaana. 1989. Perheen käsitteellistäminen. Naistutkimus 1989;2 (2): 28-36.